

Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt

Margunn Bjørnholt og Hannah Helseth

Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt

Margunn Bjørnholt og Hannah Helseth

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) ble stiftet i 2003. Selskapet er fra 1. juli 2019 en del av Norwegian Research Centre AS (NORCE).

Senterets oppgaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning innen temaene:

- vold og overgrep i nære relasjoner
- tvungen migrasjon og flyktningshelse
- katastrofer, terror og stressmestring

NKVTS har en egen seksjon for implementering og behandlingsforskning som arbeider på tvers av temaområdene våre. Senteret har også en nasjonal beredskapsfunksjon på området katastrofer og stressmestring.

Virksomheten ved senteret finansieres av flere departementer og direktorater, Norges forskningsråd, EU, frivillige organisasjoner og andre.

Vår visjon: «Et bedre liv for berørte av vold og traumer».

ISBN 978-82-8122-145-1 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-146-8 (PDF)

ISSN 0809-9103

Illustrasjonsfoto forside: [Photographee.eu/shutterstock.com](https://www.photographee.eu/shutterstock.com)

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til NKVTS, kontaktinformasjon på www.nkvts.no

Forord

Formålet med denne rapporten er å formidle ny kunnskap om sammenhenger mellom vold i parforhold og kjønn, likestilling og makt. Rapporten er basert på funn fra studien *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt*, som er en del av Voldsprogrammet ved NKVTS. Studien er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet. Vi har undersøkt tre forhold:

1. hvordan utsatthet for vold i parforhold fordeler seg mellom kvinner og menn,
2. ulike forståelser og teorier om vold i parforhold, og
3. de kjønnede dimensjonene og kroppslige erfaringene av vold i parforhold.

Rapporten bygger på kvalitative intervjuer med voldsusatte. Disse personene er rekruttert dels gjennom omfangsundersøkelsen *Vold og voldtekt i Norge*, som ble gjennomført i 2013, og dels gjennom Facebooksiden til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Det er også gjort en reanalyse av tall fra omfangsstudien. Rapporten bygger på forskning som er publisert eller er under publisering som artikler og kapitler i fagfelleverderte tidsskrift og bøker, og på analyser som er gjort spesifikt for denne rapporten.

Prosjektet har blitt ledet av Margunn Bjørnholt. Ole Kristian Hjemdal og Hannah Helseth har vært medarbeidere i prosjektet. Ole Kristian Hjemdal har bidratt med design av studien og planlegging av rekruttering gjennom omfangsstudien. Han er også medforfatter av en av studiens publikasjoner, som bygger på tall fra omfangsstudien. Tore Wentzel-Larsen har bistått i analysen av data fra omfangsstudien. Analyseselskapet Ipsos ved ansvarlig Kristin Rogge Pran foretok uttrekk av aktuelle informanter til den kvalitative studien blant deltakere i omfangsstudien. Hannah Helseth har bidratt til analysen av de kvalitative intervjuene. Hun er også medforfatter av et bokkapittel i en fagfelleverdert antologi, samt foreliggende rapport. Takk til den interne kvalitative analysegruppen som

samarbeidet om analyser av intervjuer ved hjelp av analysemetoden *Listening guide*. Gruppen besto av Parvin Kiamenesh, Mona-Iren Hauge, Hannah Helseth, Margunn Bjørnholt samt masterstudentene Ingrid Bang-Olsen og Tina Ivanda Wik Thorkildsen. Takk til Ingrid Bang-Olsen og Tina Ivanda Wik Thorkildsen, Andrea Barsnes Undset og Sondre Åkervik for transkribering av intervjuene. Andrea Barsnes Undset og Tina Ivanda Vik Thorkildsen har også bidratt til rekruttering av informanter og har gjennomført noen av intervjuene. Takk til leder av Voldsprogrammet ved NKVTS, Kristin Skjørten, for god støtte underveis, og takk til Justis- og beredskapsdepartementet ved Line Nersnæs og Hilde Marit Knotten for deres interesse for prosjektet og for konstruktiv dialog under arbeidet med prosjektet. Takk også til forskergruppen om kjønn og vold ved NKVTS for faglige diskusjoner og innspill på tekster. Takk til Kari Stefansen og Carolina Øverlien for kommentarer på rapportmanus og formidlingsstaben ved NKVTS for hjelp til ferdigstillelse av rapporten. Viktigst av alt: Takk til deltakerne i studien, som har delt sin erfaring og gitt av sin tid.

Margunn Bjørnholt

Hannah Helseth

Innhold

Forord	3
Sammendrag	7
Summary	13
1 Innledning, bakgrunn, metode	17
1.1 Innledning	17
1.2 Bakgrunn	18
1.3 Teoretisk forankring	20
1.4 Definisjoner	22
1.5 Metode, utvalg og analyser	24
1.6 Etikk	26
1.7 Gangen i rapporten	27
2 Tidligere analyser	28
2.1 Innledning	28
2.2 Problemforståelser av partnervold	28
2.3 Teoretisering av seksuell vold	29
2.4 Kostnadene ved volden – et bidrag fra feministisk økonomi	31
2.5 Hvordan måle kjønnsforskjeller i voldsutsatthet?	32
2.6 Voldens institusjonelle grunnlag	34
2.7 Seksuell vold i parforhold	37
2.8 Oppsummering kapittel 2	40

3	Nye analyser av materialet	42
3.1	Hva bør regnes som vold?	43
3.2	Økonomisk ulikhet og institusjonell vold	46
3.3	Misbruk av omsorg, kjærlighet og likestilling	49
3.4	Ordinær møter ekstraordinær	58
3.5	De kjønnete dimensjonene ved volden – en foreløpig oppsummering	62
3.6	Voldsutsatte mødre	63
4	Oppsummering, konklusjon og anbefalinger	76
4.1	Overrapportering av mild vold?	76
4.2	Velferdsstaten kan modifisere konsekvenser	77
4.3	Kjønnsdimensjonens betydning for vold	78
4.4	Mødres særegne stilling	78
4.5	Implikasjonene for forskning	79
4.6	Implikasjonene for politikkutvikling på feltet	81
5	Liste over publikasjoner i prosjektet	83
5.1	Artikler og bokkapitler	83
5.2	Bøker og monografier	84
6	Litteratur	85

Sammendrag

Opplever kvinner og menn like mye vold i parforholdet? Eller er kvinner mest utsatt? Er vold i parforholdet et uttrykk for manglende likestilling? Og hva er sammenhengen mellom vold i parforholdet og maktfordelingen mellom kjønnene i samfunnet forøvrig?

Spørsmålene har vært gjenstand for faglige og politiske debatter siden kvinnebevegelsen satte kvinnemishandling på dagsorden på 1970-tallet. De gjorde det personlige politisk, og argumenterte for at volden ikke var privat, men et samfunnsproblem. I dag er arbeidet mot vold i nære relasjoner en forpliktelse for offentlige myndigheter, forankret i nasjonalt og internasjonalt lovverk. Fortsatt diskuteres forholdet mellom kjønn, vold og makt i faglige og politiske sammenhenger. Rapporten kan anses som et bidrag i den pågående diskusjonen.

Rapporten formidler ny kunnskap om vold i parforhold i et kjønnsperspektiv. Den baserer seg på studien *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt*, som er en del av Voldsprogrammet ved NKVTS. Studien er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet. Målet med prosjektet har vært å undersøke vold i parforhold i et kjønns-, likestillings- og maktperspektiv. Vi har undersøkt betydningen av ulike forståelser, definisjoner og teorier om vold i parforhold, utsatthet for ulike former for vold i parforhold blant kvinner og menn, og kjønnede erfaringer og konsekvenser av vold i parforhold. Studien omfatter litteratur- og teoristudier, en kvalitativ studie med 37 intervjuer med 28 kvinner og 9 menn, og reanalyse av tall fra omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge*. Prosjektet ble ledet av Margunn Bjørnholt og rapporten er skrevet sammen med Hannah Helseth.

Vi har tolket oppdraget til å analysere og diskutere hva som kan være kjønnede mønstre og dimensjoner ved vold i parforhold. Denne tolkningen utelukker ikke at både kvinner og menn, heterofile, skeive og andre seksuelle minoriteter, både kan være voldsutøver og voldsutsatt.

Med kjønnete mønstre mener vi hvorvidt et kjønn har større sannsynlighet for å bli utsatt, altså kjønn forstått som en variabel. Med kjønnete dimensjoner mener vi de bakenforliggende faktorene som gjør at visse grupper er mer utsatte enn andre. Disse faktorene har vi delt i tre nivåer:

1. strukturelle eller institusjonelle rammer, som økonomi, utdanningsnivå eller lovverk
2. kulturelle dimensjoner, som allment aksepterte kjønnsnormer og forestillinger om parkjærlighet, forventinger om å gi og få omsorg i en relasjon, og likestilling
3. erfaringer og følelser på et subjektivnivå, hvor betydningen av kvinners og menns fysiske og biologiske forskjeller har vært sentralt

Under presenterer vi en oversikt over de viktigste funnene.

Seksuell og reproduktiv vold er en viktig del av kvinners voldsutsatthet i parforhold

Det finnes noen særlige former for vold som kvinner, især de som lever i heteroseksuelle forhold, i større grad utsettes for. Denne studien finner at seksuell vold og reproduktiv vold, det vil si vold i forbindelse med graviditet, fødsel og barsel, er en viktig del av den volden kvinner utsettes for i parforhold. Vi finner også at de to voldsformene kan overlape. Den seksuelle volden dekker et bredt spekter av voldsformer, fra det som kan anses som milde former og seksuell trakassering, til voldtekt. Denne volden er kjønnset ved at den så og si utelukkende rammer kvinner, og er også et uttrykk for en kroppslig kjønnsulikhet som formes av kulturelle forestillinger. Siden heteroseksuelle kvinner i vår kultur tenderer til å være tiltrukket av og sammen med menn som er fysisk større og sterkere enn dem vil de også være mer utsatt for seksuell vold. Graviditet, fødsel og barsel er kroppslige tilstander som gjør biologiske kvinner mer utsatt. Den samfunnsmessige organiseringen av reproduksjonen kan både gi økt utsatthet og bidra til å hindre videre vold. Den seksuelle volden bryter med retten til å utvikle et eget seksuelt selv, noe som bare kan skje i rettferdige og likeverdige relasjoner, og dette gjør den særlig skadelig.

Voldsutsatt mor og likestilt forelder – en særlig utsatt posisjon

Vi fant at det er særlige utfordringer knyttet til å være voldsutsatt mor. Frykt for hva som kunne skje med barna, og det å ivareta barna i en ekstrem situasjon påførte mødrene store belastninger og emosjonelt arbeid, både under samlivet med voldsutøver og etter samlivsbrudd. For en del ble foreldresamarbeidet etter samlivsbrudd en arena for fortsatt vold og kontroll. Økonomi ble brukt som et pressmiddel og flere tapte økonomisk i forbindelse med booppgjør. Dagens rettstilstand og normen om likestilt foreldreskap bidro til ekstra belastninger for en del av de voldsutsatte mødrene. Noen av mødrene fikk god hjelp av krisesentre, familievernkontorer, barnevern og andre hjelpeinstanser, mens andre opplevde møtet med hjelpeapparatet som nok en belastning og at særlig familievernkontorene bidro til at far kunne videreføre sin kontroll over den voldsutsatte moren. Det synes tilfeldig hvorvidt de voldsutsatte mødrene ble møtt i hjelpeapparatet og om de fikk den hjelpen de etterspurte og trengte.

Ordinær møter ekstraordinær

I en betydelig del av det kvalitative materialet fortelles det om en utøver med psykiske problemer, rus eller som på annen måte er i marginalisert livssituasjon, mens den utsatte er en i utgangspunktet ordinær person, «en helt vanlig sportsjente» som en av informantene sier. Denne relasjons- og kjønnsdynamikken gjør at den voldsutsatte kvinnen ofte føler omsorg og et ansvar for voldsutøveren. Kombinasjonen av overraskelse ved volden og omsorg for utøveren – og frykt – i møte med utøvers problemer gjør det vanskelig å bryte.

Gjennom vårt begrepspar «ordinær møter ekstraordinær» forsøker vi å bygge broer mellom to perspektiver som ofte blir sett på som gjensidig utelukkende: psykologiske forklaringer på voldsutøver og mer samfunnsmessige, kjønnede forklaringer på hvorfor særlig menn utøver vold. Ved å bringe inn et perspektiv om kjønnede mønstre av omsorg og kjærlighet blir det mulig å både ta høyde for at noen av voldsutøverne er psykisk syke, og samtidig påpeke at volden i parforholdet og møtet den voldsutsatte har med hjelpeapparatet fortsatt påvirkes av kjønnede makthierarkier.

Kjærlighet og likestilling som retoriske ressurser for voldsutøver

Vi fant at kjærlighetsspråket med idealet om tillit og gjennom-siktighet i relasjonen kunne anvendes og misbrukes av voldsutøver for å legitimere kontroll. Likestilling og idealet om kjønnsbalanse kunne også brukes som retoriske ressurser av voldsutøver i noen av forholdene. Det kunne både omfatte deling av husarbeid, engasjement mot vold, og likestilt foreldreskap etter samlivsbrudd. Dette viser at likestilte holdninger og kjønnsbalanse i arbeidsdeling i hjemmet ikke nødvendigvis er uforenelige med utøvelse av vold, og at andre kjønnede dimensjoner i parrelasjonen kan ha langt større betydning. Hvis maktdynamikken i relasjonen er såpass skjev kan «alt» brukes, også lik arbeidsfordeling i hjemmet, som når en mann kjefter så mye på måten hun setter inn i oppvaskmaskin at hun etterhvert ikke tør å bruke den.

Som man måler volden får man svar

Hvordan man definerer vold og måler vold har betydning for kjønnsfordelingen av vold i parforhold i omfangsstudier. En reanalyse av data fra omfangsstudien viste at kvinner er langt mer utsatt for grov, seksuell og gjentatt vold i parforhold. Kvinner fryktet i større grad å bli skadet eller drept enn menn utsatt for samme type handling. Når det gjelder mild partnervold, er kvinner og menn like utsatt. Det er også viktig å undersøke erfaringene bak omfangstall. I det kvalitative materialet vårt finnes det en mann som utsettes for grov og systematisk vold, mens resten er kvinner. Videre fant vi at menn som hadde rapportert om vold fra partner i omfangsstudien i 2013 i mindre grad husket dette da de ble kontaktet igjen i 2017/18, og en del av dem som husket, hadde erfaringer som vi vil nøle med å kalle vold. Det gjaldt også enkelte kvinner. Vårt materiale er for lite til å si noe om omfanget av overrapportering av mild vold, og om den følger et kjønnet mønster slik noen andre studier finner.

Definisjonen av problemet gir ulike prioriteringer, tilgang på ressurser og har ulikt mobiliseringspotensial

Kjønnspektivet på vold har vært viktig for mobilisering og politisering av vold som et samfunnsproblem. Vold forstås også som et helseproblem, et rettslig og et økonomisk problem. Disse

forståelsene er dels supplerende og dels konkurrerende. Særlig har kjønnsperspektivet stått mot helseperspektivet. Kjønnsperspektivet på vold har hatt stor gjennomslagskraft og er nedfelt i internasjonale konvensjoner som Kvinnekonvensjonen og Istanbulkonvensjonen. Samtidig er likestillingsfeltet et svakt politikkkfelt med få ressurser og lite gjennomslag. Helse er et høyere prioritert politikkkfelt med større ressurser og legitimitet. Helseperspektivet kan imidlertid ha en tendens til å fokusere på individuelle konsekvenser heller enn årsaker til volden, og har kanskje mindre mobiliseringspotensial.

Siden kvinner utsettes for mer og grovere vold enn menn, hvor seksuell vold utgjør en viktig del, er det fortsatt nødvendig med et kjønnsperspektiv for å forstå voldens samfunnsmessige årsaker og konsekvenser. Kjønnsperspektivet har også vært viktig for mobilisering og pådriverarbeid for å bekjempe volden.

Vold og overgrep skjer i bestemte institusjonelle sammenhenger og kjønnskulturer

Samfunnets institusjoner, som familie, utdanning og helsevesen, er sentrale for å fordele samfunnets ressurser, og kan både bidra til å skape ulikhet og til å modifisere den. Manglende håndtering av mobbing og seksuell trakassering i utdanningsinstitusjonene kan bidra til kjønnete mønstre i utsatthet med konsekvenser senere i livet, blant annet økt risiko for vold i parforhold. Svak fødsels- og barselomsorg kan forverre voldsutsatte kvinners helse og livssituasjon. Institusjonell svikt og manglende hjelp kan forverre voldsutsattes livssituasjon. Når institusjoner bidrar til kjønnete mønstre i utsatthet bryter det med kravet om at institusjoner skal fremme rettferdighet slik at alle får realisert sitt fulle menneskelige potensial.

Implikasjoner for videre forskning

Vi vil fremheve to tema som vi mener det er særlig viktig å forske mer på.

For det første, seksuell og reproduktiv vold i parforhold er en viktig del av den samlede volden i parforhold. Seksuell og reproduktiv vold bør integreres bedre i generelle studier av vold. Det er også behov for egne studier av seksuell vold i parforhold. Det bør forskes både hva

som er særegent for seksuell vold som skjer innen parforhold, og på sammenhengene med andre voldsformer, og særlig mellom seksuell vold og reproduktiv vold i parforhold. Videre er det behov for å undersøke hvordan den seksuelle volden i parforhold kan forstås i sammenheng med seksuell vold i andre relasjoner og på andre arenaer, som i arbeidslivet og offentligheten.

Det andre temaet vi mener det er behov for å forske mer på, er voldsutsatte mødre, som denne studien finner har særlige utfordringer i form av en meget vanskelig og kompleks livssituasjon der mange hensyn skal håndteres og balanseres. Videre viser denne studien et behov for forskning på hvordan ulike instanser som krisesenter, familievernkontor, barnevern og andre hjelpetjenester møter voldsutsatte mødre. Får disse mødrene og barna deres de tjenestene de har behov for? Grunnen til at vi nevner mødre spesielt er at vi finner at en del av mødrenes utfordringer nettopp er knyttet til det kjønnsnøytrale foreldrebegrepet og de kulturelle forestillingene om likestilt foreldreskap, og at mødre som en viktig gruppe dermed blir usynlig. Videre forskning bør også omfatte mødre med ulik bakgrunn, og også undersøke betydningen av og samspillet med andre forskjellsdimensjoner som klasse, etnisk bakgrunn og migrasjonsstatus. Fedre kan selvsagt også befinne seg i vanskelige situasjoner og ha behov for hjelp. Derfor bør forskningsinnsatsen også inkludere voldsutsatte fedre, som både kan ha sammenfallende og andre utfordringer og behov enn voldsutsatte mødre.

Nøkkelord

Institusjoner, kjønn, kvalitativ, likestilling, makt, omfangsstudie, partnervold, reproduktiv vold, seksuell vold, vold i parforhold.

Summary

Do women and men experience the same amounts of violence in their relationships, or are women more at risk? Is intimate partner violence a symptom of a lack of gender equality? And what is the connection between violence in a couple relationship and the gendered distribution of power in society? These questions have been the subject of academic and political debates since the women's movement put women's abuse on the agenda in the 1970s, and they are still discussed in ongoing methodological, academic and political struggles.

This report presents the findings from a three-year study entitled *Intimate partner violence – gender, gender equality and power*. The study was funded by the Norwegian Ministry of Justice and Public Security, and was conducted by the Norwegian Centre for Violence and Traumatic Stress Studies as part of the research programme *Violence in close relationships*. The study was led by Research Professor Margunn Bjørnholt, and the project team also included Senior Researcher Ole Kristian Hjemdal and Senior Researcher Hannah Helseth.

The aim of the project was to investigate intimate partner violence from gender, gender equality and power perspectives. The study investigated the importance of different understandings, definitions and theories of violence in relationships, the exposure to various forms of violence in relationships between women and men, and gendered experiences and consequences of domestic violence. The study included literature and theoretical studies, a qualitative study with 37 interviews with 28 women and 9 men, and the re-analysis of data from the prevalence study *Violence and rape in Norway*.¹

In the following we present seven main findings from the study.

1 Thoresen & Hjemdal (2014). Only available in Norwegian

Sexual and reproductive violence is an important part of women's experience of violence in relationships

This study finds that sexual violence and violence related to pregnancy, childbirth and maternity are an important part of women's experience of violence in relationships, and that these two forms of violence may overlap. Sexual violence covers a wide range of violence, from what can be considered mild violence and sexual harassment to rape. This violence is gendered as it affects women virtually exclusively.

Abused mother and equal parent – a particularly vulnerable position

We found that there are particular challenges associated with being an abused mother. Fear of what could happen to their children, and safeguarding their children in an extreme situation, caused the mothers in the study great stress and emotional work, both during cohabitation with the perpetrator and after breakup. For some, parental cooperation after breakup meant continued violence and control. Finance was also used as a means of pressure, and several of the mothers experienced financial losses related to the breakup and in relation to the parenting arrangements afterwards. The contemporary legal status of parents as formally equal, and the strong norm of shared parenting, put an extra strain on some of the mothers who were victims of violence. There were variations in how these mothers were treated by the support services and whether they received the help they requested and needed.

Ordinary meets extraordinary

In a significant proportion of the qualitative material, the perpetrator had mental problems, was involved in substance abuse or was otherwise in a marginalized situation, while the victim appeared as an ordinary person, “an ordinary sporty girl”, as one of the informants put it. The surprise that the violence caused, the gendered expectations and the feelings of care and love – and fear – formed a gendered entanglement that made it difficult to leave.

Love and gender equality as rhetorical resources for the perpetrator

We found that the language of love and the ideals of trust and transparency in a relationship could be used and abused by the perpetrator to legitimize coercive control. Gender equality and the ideal of gender balance could also be used as rhetorical resources by the abuser. This could include the sharing of housework, political engagement against violence(!) and shared parenting. This shows that egalitarian attitudes and gender balance in the division of labour in the home are not necessarily incompatible with the exercise of violence.

How to define and measure violence is important for the gender distribution of violence in couples in prevalence studies

The re-analysis of prevalence data from the Norwegian survey *Violence and rape in Norway* revealed that women are far more often exposed to gross, sexual and repeated violence in relationships. Women had a greater fear of being injured or killed than men who were subjected to the same type of event. Mild partner violence is equally distributed between men and women. Through qualitative interviews, we found that men who had reported violence from partners in the survey in 2013 remembered this to a lesser extent when they were contacted again in 2017/18, and some of those who did remember the violence shared experiences that we would hesitate to call violence. This also applied to some women.

The representation of the problem leads to different priorities, different access to resources and different potentials for political mobilization

The gender perspective on violence has been important for mobilizing and politicizing violence as a social problem. Violence is also understood to be a public health problem, a legal problem and an economic problem. These understandings are partly complementary and partly competing. In particular, the gender perspective has been juxtaposed against the health perspective. We argue that the gender perspective is still important in order to explain and prevent violence, because of gendered patterns of

exposure to violence and the need for continued political mobilization against it.

Violence and abuse occur in specific institutional contexts and gender cultures

The institutions of society, such as the family, education, and healthcare, are central to distributing community resources, and can both create inequality and modify it. Bullying and sexual harassment in educational institutions may, for instance, contribute to gendered patterns of exposure to violence and the risk of domestic violence. Institutional failure and lack of help can exacerbate the life situation of the victim. When institutions contribute to gendered patterns of exposure to violence, this violates the requirement that institutions should promote justice so that everyone can realize their full human potential.

Publications in English from the project

- Bjørnholt, M. (in press). Theorizing sexual violence in intimate relations in Scandinavia; a literature review. In M. B. Heinskou, M.-L. Skilbrei & K. Stefansen (Eds.), *Rape in the Nordic countries*. London: Routledge.
- Bjørnholt, M., & Rosten, M. (submitted). Male victims of violence and men's rights struggles: A perfect match? In L. Gottzén, M. Bjørnholt & F. Boonzaier (Eds.), *Men, masculinities and intimate partner violence*. London/New York: Routledge.
- Bjørnholt, M. (2019). The social dynamics of revictimization and intimate partner violence: An embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90–110. doi: <https://doi.org/10.1080/14043858.2019.1568103>
- Bjørnholt, M., & Hjemdal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender; does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479. doi: 10.1332/239868018X15366982109807
- Bjørnholt, M. (2018). How to make what really matters count in economic decision-making: Care, domestic violence, gender responsive budgeting, macro-economic policies and human rights. In V. Giorgino & Z. D. Walsh (Eds.), *Co-designing economies in transition: Radical approaches in dialogue with contemplative social sciences* (pp. 135–159). London: Palgrave Macmillan.

Edited book

- Gottzén, L., Bjørnholt, M., & Boonzaier, F. (Eds.) (in progress), *Men, masculinities and intimate partner violence*. London/New York: Routledge.

Further publications in Norwegian in full list of publications.

Key words

domestic violence, intimate partner violence, institutions, gender, gender equality, power, prevalence study, qualitative, reproductive violence, sexual violence

1 Innledning, bakgrunn, metode

1.1 Innledning

Rapporten er basert på studien *Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt*, og formålet er å vise og diskutere sammenhenger mellom vold i parforhold og kjønn, likestilling og makt. Studien er en del av Voldsprogrammet ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), og er finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet.

Vi har undersøkt tre forhold:

1. hvordan utsatthet for vold i parforhold fordeler seg mellom kvinner og menn,
2. ulike forståelser og teorier om vold i parforhold, og
3. de kjønnete dimensjonene og kroppslige erfaringene av vold i parforhold.

Rapporten bygger på kvalitative intervjuer med 37 personer, 28 kvinner og 9 menn, som er rekruttert dels gjennom omfangsundersøkelsen *Vold og voldtekt i Norge* som ble gjennomført i 2013, og dels gjennom Facebooksiden til NKVTS. Det er også gjort en reanalyse av data fra omfangsstudien. Rapporten bygger både på forskning som er publisert eller er under publisering som artikler og kapitler i fagfelleverderte tidsskrift og bøker,² og på analyser som er gjort spesifikt for denne rapporten.

2 I tillegg til de omtalte arbeidene er det publisert en masteroppgave i psykologi. Ingrid rosten-Olsen analyserer i sin masteroppgave i psykologi (2018) erfaringene med å bryte opp fra en voldelig partner blant kvinner med henholdsvis etnisk norsk bakgrunn og med minoritetsbakgrunn. Informantene er hentet både fra intervjuer fra det prosjektet som presenteres her, og et annet prosjekt innen Voldsprogrammet ved NKVTS, ledet av Parvin Kiamenesh: *Foreldre og barn med minoritetsbakgrunn og deres erfaringer med hjelpeinstanser som følge av vold i nære relasjoner*.

1.2 Bakgrunn

Det er en pågående faglig diskusjon om hva slags betydning kjønn har i forståelsen av vold i parforholdet som et samfunnsproblem. Derfor undersøker denne studien menns og kvinners voldsutsatthet, teorier og problemforståelser og kvinners særlige erfaringer som voldsutsatte. Den faglige diskusjonen er med på å forme den politiske innrammingen for problemet. Samtidig er hva som måles og telles og hvilken kunnskapsproduksjon som prioriteres med å forme politikforståelsen. Denne vekselvirkningen mellom faglig debatt og politisk innramming har vært der siden vold i parforhold ble et politisk felt.

Hvordan vold i parforhold henger sammen med kjønn, likestilling og makt har lenge vært og er fortsatt et sentralt faglig og politisk spørsmål innen voldsfeltet. Vold i parforhold ble først politisert og satt på dagsorden av kvinnebevegelsen på 1970-tallet, og vold mot kvinner er blitt en viktig del av kampen for likestilling og kvinners menneskerettigheter. Vold i parforhold har dermed politisk og teoretisk blitt knyttet til manglende likestilling, forstått som mannlig makt og dominans i parforhold og i samfunnet. Arbeidet mot vold har blitt nedfelt som del av forpliktelsene etter FNs kvinnekonvensjon (Konvensjonen om å avskaffe alle former for diskriminering av kvinner) (CEDAW, 2017). Konvensjonen er inkorporert i norsk lov gjennom Menneskerettighetsloven og dermed del av norsk lov med forrang foran annen lovgivning.

I Norge har det de senere årene vært en bevegelse i retning av kjønnsnøytral språkbruk og lovgivning som del av å favne flere grupper og flere typer vold i familien. Det er en pågående diskusjon hvorvidt kjønnsnøytral begrepsbruk tilslører kjønnsforskjeller og underkommuniserer kvinners større utsatthet for vold i parforhold. Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen) som Norge ratifiserte i 2017, representerer et kompromiss: Den knytter eksplisitt arbeidet mot vold til likestilling, samtidig som den også retter seg mot vold i nære relasjoner. Vi mener en kjønnsnøytral terminologi er fullt forenelig med et kjønnsperspektiv, og anvender i

denne rapporten det kjønnsnøytrale begrepet «vold i parforhold», samtidig som vi har et tydelig kjønnsperspektiv.

Parallelt med arbeidet med å få vold på den politiske dagsorden, har det pågått en faglig diskusjon om «partnervoldens kjønnsretning», mellom surveyforskere (Straus, Gelles & Steinmetz, 1980) som fant at menn og kvinner var like utsatt for partnervold, og andre forskere som fant at kvinner var mest utsatt (Dobash, Dobash, Wilson, & Daly, 1992). Johnson (1995) forsøkte å forene disse tilsynelatende motstridende funnene ved å skille mellom på den ene siden konfliktbasert, episodisk partnervold, som ikke har noen klar kjønnsretning, og på den andre siden en asymmetrisk makt- og kontrollbasert voldsform som han har kalt patriarkalsk terrorisme og siden intim terrorisme (Johnson & Leone, 2005). Denne formen for vold rammer i langt større grad kvinner, med menn som utøvere. Johnson har fått kritikk både for at begrepene mangler empirisk grunnlag og for at begrepet «alminnelig parvold» nå blir anvendt i rettsaker for å bagatellisere vold i parforhold (Lapierre & Côté, 2014) – stikk i strid med det Johnson selv ville med sin typologi. Debatten om vold og kjønn pågår fortsatt, blant annet i form av metodediskusjoner om hvordan ulike definisjoner av vold og metoder for å måle vold påvirker kjønnsfordelingen av voldsutsatthet i omfangsstudier (Ackerman, 2015; 2018; Bjørnholt & Hjemdal, 2018; Myhill, 2017; Walby & Towers, 2017; 2018).

For å oppsummere; det er flere grunner til å studere vold i parforhold fra et kjønnsperspektiv. For det første tilsier det at det eksisterer kjønnsforskjeller på gruppenivå at man burde analysere kjønnete erfaringer slik de oppleves av de som blir voldsutsatt. For det andre har Norge internasjonale forpliktelser, som Kvinnekonvensjonen og Istanbul-konvensjonen. I konvensjonene har Norge forpliktet seg til å arbeide mot vold, og herunder til å se volden i et kjønns- og likestillingsperspektiv. For det tredje viser utviklingen av politikk og forskning på feltet at det har vært viktig med en politisk mobilisering for å fjerne tabuer og sette vold i nære relasjoner på dagsorden. Kjønnsperspektivet er en måte å spille på lag med den internasjonale kvinnebevegelsen uten at det betyr at bevegelsen styrer innholdet i forskningen.

Selv om kjønn er den sentrale dimensjonen i denne studien, er vi tydelige på at også andre forskjellsdimensjoner er viktige. Det finnes andre særegne former for utsatthet på gruppe- og individnivå, som også kan virke sammen med kjønn. Derfor viser vi i analysen at det ikke bare er heteroseksuelle og bare kvinner som er utsatt, og at noen former for utsatthet som særlig rammer kvinner, også rammer enkelte menn. Dette gjelder for eksempel omsorg for voldsutøveren og maktulighet i kjærlighetsrelasjoner. Imidlertid er noen former for vold ensidig knyttet til kvinners særlige kroppslige utsatthet gjennom seksualitet og reproduksjon.

1.3 Teoretisk forankring

Vi anlegger et normativt perspektiv ved å ta utgangspunkt i idealer om rettferdige seksuelle relasjoner, likeverdige kjærlighets- og omsorgsrelasjoner og rettferdige institusjoner. Disse idealene er kjønnssensitive ved at de forsøksvis rommer alle typer av erfaringer, samtidig som de tar mål av seg å være universelle. Vi anvender Martha Finemans teorier til å begrunne rettferdige institusjoner og relasjoner og Drucilla Cornell til å definere hva som er en god seksuell relasjon. Med sin teori om sårbarhet som en felles-menneskelig grunnbetingelse, argumenterer Martha Fineman (2008; 2010) for at det er samfunnets ansvar å utruste og kontrollere de institusjoner som gir tilgang til ressurser som alle er avhengige av for å moderere konsekvensene av egen sårbarhet. Fineman trekker frem fem ulike ressurser: materielle ressurser, menneskelige ressurser, sosiale ressurser, økologiske ressurser og eksistensielle ressurser. Begrepet institusjoner har ikke en fast betydning, og en stor forskningslitteratur diskuterer hvordan man skal definere og avgrense begrepet, blant annet fra begrepet organisasjoner. Vi går ikke inn på denne debatten. Her forstår vi institusjoner både som konkrete sektorer og instanser i samfunnet som rettsvesen og hjelpeapparat, og i en generell forstand. Hogdson (2006) definerer institusjoner som «systems of established and prevalent social rules that structure social interactions». I tråd med vårt normative utgangspunkt legger vi til grunn at formålet med institusjoner er å tjene fellesinteresser og produsere fellesgoder (Miller, 2010).

Fineman (2008; 2010) vektlegger institusjoners rolle i å bidra til rettferdighet.

Rettferdige institusjoner er viktige for å motvirke ulikhet og skape gode samfunn, og Fineman ser ulikhet som resultat av at samfunnets institusjoner ikke fungerer i tråd med idealet om rettferdig fordeling av ressurser. Fordi institusjoner er sentrale både i å skape ulikhet og nødvendige for å skape rettferdighet, argumenterer Fineman for at vi trenger at staten tar ansvar for å fremme rettferdighet: «The fact that societal institutions play a significant role in maintaining and extending inequality is the very reason that we need a more active state, one that is responsive to that reality» (2008, s. 2). En analyse utfra sårbarhetsstilnæringen argumenterer Fineman, må ta utgangspunkt i staten og de samfunnsmessige institusjonene:

A vulnerability analysis begins by first considering how the state has responded to, shaped, enabled, or curtailed its institutions. Has it acted toward those institutions in ways that are consistent with its obligation to support the implementation and maintenance of a vital and robust equality regime – a regime in which individuals have a true opportunity to develop the range of assets they need to give them resilience in the face of their vulnerabilities? (Fineman, 2008, s. 20).

Drucilla Cornells utgangspunkt er at seksuell vold i alle dens former hindrer seksuell frihet. Cornell (1995; 1998) hevder at seksuell frihet både er psykologisk, relasjonelt og kulturelt betinget, men også en individuell rettighet. Cornell beskriver tre betingelser som skal ivareta et minimum av individualisering som ligger til grunn for å bli et seksuelt jeg med ønsker, drømmer og begjær: «1) bodily integrity, 2) access to symbolic forms sufficient to achieve linguistic skills permitting the differentiation of oneself from others, and 3) the protection of the imaginary domain itself» (Cornell, 1995, s. 5). Cornells bidrag her er særlig forståelsen av et «imaginært domene», som retten til et eget seksuelt rom, et sted å drømme og fantasere seg frem til hvem man vil være, uten å bli påført skam. Hun argumenterer for at opprettholdelsen av et slikt domene er knyttet til frihet: «(...) our sense of freedom is intimately tied to the renewal of

the imagination as we come to terms with who we are and who we wish to be as sexuate beings» (Cornell, 1995, s. 8). Alle har rett til et eget seksuelt rom, og ingen har rett til å påføre noen andre sitt imaginære domene (1995, s. 8). Cornell beskriver kjønnsnøytrale idealer, men tar også sikte på å være kjønns sensitiv. Hun understreker særlig utfordringer kvinner har med å utvikle en seksualitet som ikke er farget av kulturelle forestillinger der det feminine er blitt degradert. Hun bidrar med et normativt vokabular for å beskrive den kjønnsurettferdigheten som seksuell vold skaper og opprettholder. Implisitt og eksplisitt legger denne teorien til grunn at seksualiteten er viktig for å kunne utvikle et selv. Det er også derfor seksuell vold er så skadelig.

Ved å studere voldserfaringer og voldsutsatthet opp mot universelle prinsipper om likeverd og rettferdighet får vi frem (etnisk norske) kvinners særlige utsatthet for vold i parforhold, og undersøker nærmere hva denne særlige utsattheten består i.

1.4 Definisjoner

Sentrale begreper i denne studien er kjønn, vold, likestilling og makt. Det er skrevet hyllemetere om hvordan begrepene skal defineres, og siden den diskusjonen ikke er studiens hovedintensjon beskriver vi her hvordan vi anvender begrepene i akkurat denne rapporten.

1.4.1 Kjønn

Kjønn analyseres og forstås på ulike nivåer i denne rapporten, som vi har valgt å kalle gruppenivå, strukturelt nivå, kulturelt nivå og på et subjektive nivå. *Gruppenivået* refererer til menns og kvinners ulike utsatthet for forskjellige typer vold. Med *det strukturelle nivået* menes fordelingen av ressurser mellom menn og kvinner. Ressurser forstås som økonomiske og kulturelle i form av utdanning, men de forankres også i samfunnsmessige institusjoner som i denne rapporten forstås som hvilken type hjelp kvinner og menn får fra lovverk, rettsapparat, familievernkontor eller andre offentlige tjenester. *Det kulturelle nivået* handler de kulturelle forestillingene om kjønn som er med på å forme forestillinger om seksuelt begjær,

kjærlighet og idéer om hvem det er mulig å være i relasjon til andre. *Det subjektive nivået* handler om hvordan konkrete kropper i konkrete situasjoner har kjønnede erfaringer.

Disse nivåene beskrives her adskilt for å gi et klart bilde av de ulike måtene kjønn analyseres på i denne rapporten, men de vil virke sammen i den empiriske virkeligheten.

1.4.2 Vold

Her vil vi fokusere på den partnervolden som oppleves av den utsatte som alvorlig og som har fått stor betydning for den voldsutsattes livskvalitet, helse og på andre måter. Her inngår både fysisk, herunder seksuell vold, og psykisk vold og trusler. I den siste delen av rapporten vil vi diskutere skillene mellom vold og andre negative erfaringer, ubehagelige opplevelser og generelt dårlige parforhold som informantene beskriver i vårt datamateriale.

1.4.3 Likestilling

Begrepet likestilling brukes for å beskrive det relative forholdet mellom kvinner og menn når det gjelder tilgang på makt, ressurser og handlingsrom i samfunnet. Begrepet brukes også om maktforhold og arbeidsdeling innen parforhold. Likestilling har sin opprinnelse i forholdet mellom kjønn, men begrepet anvendes i dag også for andre grupper innen likestillings- og diskrimineringsfeltet. I denne rapporten anvender vi begrepet likestilling om kjønn. Likestilling kan referere til kjønnsbalanse forstått som en tallmessig likhet, men også til et ideal for resultatlikhet som tar høyde for ulike utgangspunkt.

1.4.4 Makt

Det finnes ulike definisjoner på makt, og vi anvender oss av tre maktforståelser. Den første omfatter en *klassisk maktforståelse* formulert av Max Weber. Her defineres makt som muligheten A har til å tvinge B til å gjøre noe B ikke vil. Denne formen for direkte makt er relevant for å beskrive noe av det som skjer i parforhold der den ene utøver vold mot den andre. Den andre formen for makt er *relasjonell*. Den beskriver mer subtile maktformer, som ikke bare refererer til direkte maktutøvelse, men også til hvordan det blir slik at B lar A få

viljen sin uten et direkte press. I de voldelige parforholdene ser vi hvordan As begjær, behov, ønsker og følelser anses som og blir viktigere enn Bs. Den relasjonelle makten har også en materiell og kroppslig dimensjon, særlig i heteroseksuelle relasjoner: Heteroseksuelle kvinner begjærer ofte menn som er fysisk sterkere enn dem. De risikerer dermed en større utsatthet for vold. Den tredje maktforståelsen er *strukturell*. Den refererer til de økonomiske, kulturelle og institusjonelle betingelsene som muliggjør maktutøvelse både i sin direkte form og gjennom mer subtile mekanismer. Her vil ulikhet mellom kvinner og menn i samfunnet, og i tilgang til makt og ressurser spille inn. Også kulturelle forståelser av kjønn og parforhold er av betydning.

1.5 Metode, utvalg og analyser

Den kvalitative studien som er det viktigste datagrunnlaget for studien bygger på data fra intervjuer med 37 personer: 28 kvinner og 9 menn. Intervjuene var semistrukturerte forskningsintervjuer som ble gjort på telefon med utgangspunkt i en intervjuguide. Intervjuene varte omkring en til halvannen time; noen betydelig lengre og noen kortere. Av kvinnene var 26 i heteroseksuelle forhold og to i lesbiske forhold. For mennene var syv i heteroseksuelle forhold, en i et homofilt forhold og en i et heteroseksuelt forhold, der kjæresten endret kjønnsidentitet (fra hun til han) i løpet av forholdet. Informantene i den kvalitative studien er dels rekruttert fra omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen & Hjemdal, 2014) og gjennom sosiale medier, i hovedsak NKVTS' Facebook-side. Informantene dekker et aldersspenn fra slutten av tenårene til over sytti år. Ulike yrker og utdanninger og ulike seksuelle orienteringer er representert, med heterofile som den største gruppen. Alle informantene hadde etnisk norsk bakgrunn.³

3 Gjennom samarbeid med et annet prosjekt innen Voldsprogrammet ved NKVTS, *Foreldre og barn med minoritetsbakgrunn og deres erfaringer med hjelpeinstanser som følge av vold i nære relasjoner*, ledet av Parvin Kiamenesh om et masterprosjekt er også informanter med minoritetsbakgrunn inkludert. Videre vil samarbeid om analyser av intervjuer med voldsutsatte menn i et annet prosjekt resultere i en egen publikasjon om voldsutsatte menn (Rosten & Bjørnholt, under arbeid). Disse intervjuene og publikasjonene er ikke omtalt nærmere i denne rapporten.

Informantene som ble rekruttert gjennom omfangsstudien ble trukket ut av analysefirmaet Ipsos, som hadde ansvar for gjennomføringen av omfangsstudien. Uttrekket ble gjort blant informanter som hadde samtykket til å bli rekontaktet og som i omfangsstudien hadde svart bekreftende på minst en negativ erfaring med partner. Dette inkluderte både spørsmål om fysisk vold, seksuell vold og kontroll. Samtlige ble først forespurt av Ipsos og samtykket til å bli kontaktet på nytt i forbindelse med denne studien. De ble først informert og spurt om å delta i studien, og de som samtykket fikk tilsendt informasjonsskriv samtidig som det ble avtalt tid for intervju. Endelig samtykke ble innhentet i forbindelse med intervjuet. Det viste seg å være særlig vanskelig å rekruttere menn, og en betydelig andel av mennene som ble kontaktet kunne ikke huske å ha opplevd noen form for vold eller noe annet ubehagelig fra partner. Hva dette kan skyldes vet vi ikke. Pape og Stefansen (2004) fant at menn i mindre grad rapporterte om vold som lå lenger tilbake i tid, og foreslo at dette kunne handle om kjønne glømselskurver. Dette kan igjen ha sammenheng med den subjektive opplevelsen av de konkrete hendelsene det spørres om i omfangsstudier, som kan være ulik for kvinner og menn.

I tillegg til den kvalitative studien er det gjort en kvantitativ delstudie i form av en reanalyse av data fra omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge* (Thoresen & Hjemdal, 2014). Delstudien er grunnlag for en diskusjon om forbedring av surveymetodologi for bedre å få frem kjønnsdimensjoner i omfangsstudier av vold og voldtekt (Bjørnholt & Hjemdal, 2018).

Det er brukt flere ulike analysemetoder, og de kvalitative analysene omfatter litteratur, teori- og policyanalyser (Bjørnholt, 2018; 2019a; 2019b) en institusjonell analyse av ett case (Bjørnholt, 2019a), utvikling av en begrepstypologi om seksuell vold i parforhold utfra det empiriske materialet (Bjørnholt & Helseth, 2019), samt analyser av ulike sider ved kvinners særlige utsatthet som presenteres i denne rapporten. I de kvalitative analysene er det anvendt ulike tilnærminger for å få frem ulike kjønne aspekter ved volden. I kvalitativ metodologi skiller det mellom teoridreven/deduktiv,

induktiv og andre analytiske tilnærminger, som beskriver i hvilken grad analysen er teoridrevet eller empiridrevet (Blaikie, 2000).

En av artiklene som utgjør vår studie er deduktiv i sin tilnærming ved å gjøre en casestudie med utgangspunkt i teorier om institusjoner og kjønn (Bjørnholt, 2019a). En annen analyse har anvendt en induktiv tilnærming ved hjelp av analysemetoden *Listening guide*, som innebærer flere detaljerte lesninger av samme intervju med ulike perspektiver, og felles analyse av intervjuene i en intern forskergruppe (Gilligan, 2015). Denne analysemetoden har fungert som en sensitiviserende inngang til analysene i denne rapporten.

I arbeidet med en av artiklene (Bjørnholt & Helseth, 2019) og de nye analysene som presenteres i denne rapporten, har vi anvendt en abduktiv analytisk tilnærming. Denne analysemetoden setter utvikling av teoretiske forståelser i sentrum for analysen og kombinerer en detaljert analyse av empirien med et systematisk arbeid med aktuelle teorier (Tavory & Timmermann, 2014). Vi har vært to forskere som har lest igjennom alle de transkriberte intervjuene og merket av det som fanget vår interesse, og diskutert oss frem til noen hovedtemaer og tendenser i materialet. Parallelt med analysen av det empiriske materialet har vi lest ulike teoretiske bidrag og diskutert funnene i lys av teori. Deretter har vi diskutert i fellesskap hva informantenes historier og erfaringer kan fortelle om betydningen av kjønn, likestilling og makt.

1.6 Etikk

Det er innhentet informert samtykke fra informantene. Intervjuene er transkribert og anonymisert ved at navn, yrke, og andre kjennetegn som kunne føre til gjenkjenning av informanter er endret. Studien er meldt til Norges samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Rekruttering av informanter gjennom omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge* ble meldt og godkjent av Regional etisk komite (REK).

1.7 Gangen i rapporten

I innledningen har vi kort beskrevet bakgrunnen for studien, de sentrale begrepene som vi anvender, metode og utvalg. I det neste kapitlet presenterer vi funn og analyser fra arbeider som er publisert eller under publisering i studien. De tidligere analysene omfatter analyser av forståelser og teoretiseringer av vold, metoder for måling av vold, og to teoretiserende analyser av det kvalitative materialet. I kapittel tre presenterer vi nye analyser og funn som publiseres i denne rapporten. De nye analysene omfatter en problematisering av voldsdefinisjonen i omfangsstudier utfra de kvalitative intervjuene, samt temaene økonomi og vold, dynamikken mellom voldsutøverens sårbarhet og utbytting av kjærlighet og omsorg, belyst gjennom figuren «Ordinær møter ekstraordinær», misbruk av kjærlighetens og likestillingens språk, og voldsutsatte mødres særlige utfordringer. I kapittel fire avsluttes rapporten med en konklusjon og oppsummering av hva vi mener er de forskningsmessige og politiske implikasjonene av studien.

2 Tidligere analyser

2.1 Innledning

I denne delen av rapporten presenteres analyser som er gjennomført og publisert/under publisering i prosjektet. Nedenfor presenteres tre vitenskapelige arbeider som tar spesifikt for seg hvordan partnervold blir forstått som fenomen. Arbeidene diskuterer hvordan ulike forståelser av volden får ulike konsekvenser for kunnskapsproduksjon og politikk (Bjørnholt, 2018; 2019b), videre presenteres en analyse av teoretiske forståelser av seksuell vold i nyere nordiske studier (Bjørnholt, in press). Deretter undersøkes empirisk hvordan ulike definisjoner og metoder for måling av partnervold får frem ulike bilder av kjønnede mønstre av utsatthet i omfangsstudier (Bjørnholt & Hjemdal, 2018). Endelig presenteres to teoretiserende analyser av det kvalitative materialet, med fokus på henholdsvis institusjoners rolle i å muliggjøre og hindre vold (Bjørnholt, 2019a), og seksuell vold i parforhold (Bjørnholt & Helseth, 2019).

2.2 Problemforståelser av partnervold

Hvordan skal partnervold som samfunnsproblem forstås? Dette spørsmålet bygger på innsikten om at hvordan et problem beskrives har stor betydning for hvilke politiske løsninger det blir mulig å foreslå og få gjennomslag for (Bacchi, 2009; 2015). Bokkapittelet «Vold i parforhold, fortsatt et likestillingsproblem» (Bjørnholt, 2019b) viser at ulike forståelser av volden gir ulike samfunnsmessige svar på volden. Kapitlet argumenterer for at det historisk har vært særlig to til dels konkurrerende perspektiver som har ligget til grunn for politikktutforming innenfor feltet vold i nære relasjoner: kjønns-perspektivet og helseperspektivet. Historisk ble kjønns-perspektivet formulert av kvinnebevegelsen, som anså volden i intimsfæren for å ha rot i en systematisk undertrykkelse av kvinner. Dermed måtte volden forstås som et uttrykk for den skjeve maktbalansen mellom menn og kvinner i samfunnet. Feministiske orienterte forskere polemiserer først og fremst imot forståelsen av volden som uttrykk

for marginalisering og psykopatologi, og at problemet angikk kun et fåtall.

Kapitlet argumenterer for at i dag forstås volden i økende grad som et helseproblem. Helseperspektivet gir politisk legitimitet, handlingsrom og ressurser, og avdekking av helsekonsekvenser av volden har gitt grunnlag for viktige reformer og lovgivning. Samtidig er det en tendens til at helseperspektivet i hovedsak retter søkelyset på behandling av individuelle symptomer på bekostning av å forstå de samfunnsmessige og sosiale årsakene til volden. Videre er helseperspektivet ikke knyttet til noen sosial bevegelse, og har dermed begrenset politisk mobiliseringspotensial. Dette kan igjen føre til at voldens kjønnsdimensjoner kommer i bakgrunnen. Gjennom ratifiseringen av Istanbul-konvensjonen i 2017 har Norge forpliktet seg til å intensivere arbeidet mot vold, og herunder også til å se volden i et kjønns- og likestillingsperspektiv. Til sammen utgjør Norges internasjonale forpliktelser, kjønnete mønstre i utsatthet, og behovet for en politisk mobilisering mot vold i nære relasjoner at kjønnsperspektivet fortsatt er viktig for å forstå, forebygge og håndtere vold i nære relasjoner.

2.3 Teoretisering av seksuell vold

Kapittelet «Theorizing sexual violence in intimate relations in Scandinavia: a literature review» (Bjørnholt, in press) undersøker hvilke teorier og teoretiske tradisjoner som anvendes av utvalgte sentrale skandinaviske forskere på seksuell vold i dag. Tekstene fra Norge, Sverige og Danmark, (Andersson, et al., 2016; Gunnarsson, 2018; Stefansen, Smette og Bossy, 2014, Sørensen, 2013; Walby et al., 2015) bruker et vidt spekter av teorier, som kan ses å representere fire hovedtendenser. Den første, særlig representert ved Stefansen et al. (2014) og Sørensen (2013) er en kontinuum-forståelse av vold, som ser vold i nære relasjoner i sammenheng med vold i andre sammenhenger og relasjoner, slik Liz Kelly (1987; 1988; 2012) og Carol Smart (1995) har argumentert for.

Det andre teoretiske tyngdepunktet er de som er opptatt av forholdet mellom erfaring, kulturelle forståelser og subjektivitet – og

offerposisjoner (Adersson et al., 2016; Sørensen, 2013; Gunnarsson, 2018). Blant disse er Andersson et al. opptatt av hvordan ofre for seksuell vold fremstilles og hvordan sannheter om ofre og seksuell vold skapes i tekster og fortellinger utfra et tydelig maktperspektiv. De henter inspirasjon fra Susan Brownmiller som er en pioner i feministisk teori om voldtekt, og som mener det er et klart skille mellom voldtekt og erotisk sex, en tilnærming som kan ses som strukturell og interseksjonell. Den tredje tilnærmingen (Gunnarsson, 2018) utforsker forholdet mellom erfaringer og kulturelle forestillinger. I sin analyse av kvinners og menns fortellinger om ubehagelige seksuelle opplevelser som ikke nødvendigvis er voldtekt, såkalte gråsoneropplevelser, trekker Gunnarsson på teoretikere som Nicola Gavey (2005) som har utforsket og teoretisert slike erfaringer. Gunnarsson undersøker spenningene mellom den utbredte forståelsen av at det er et skarpt skille mellom sex og voldtekt og de mer flytende erfaringene av et kontinuum i gråsonen mellom sex og voldtekt. Å sette ord på opplevelser som voldtekt fra en partner kan være vanskelig fordi ordet demoniserer utøveren. «Hva skulle jeg si:», sier en de kvinnene Gunnarsson siterer, som våknet av at partneren utførte seksuelle handlinger som hun ikke hadde gått med på: «Unnskyld meg, men voldtar du meg nå?»

Den fjerde tilnærmingen analyserer den seksuelle volden gjennom kompleks systemteori (Walby et al., 2015). Disse forfatterne er opptatt av å se samfunnsmessige årsakskjeder som fører til seksuell vold og forebygging i sammenheng som pågående prosesser. Denne tilnærmingen legger vekt på at endringer på ett område kan føre til forandringer i andre deler av samfunnet gjennom det som innen kompleks systemteori kalles tilbakeføringsmekanismer. Et eksempel på dette er bedre hjelpetjenester for ofre, som kan gjøre flere utsatte i stand til å dele sine erfaringer og dermed bidra til å øke kunnskapen og bevisstheten hos politikere og allmenheten. Dette kan igjen føre til forbedringer i rettspraksis og øke rettssikkerheten for ofrene. Bedre rettslig håndtering og flere domfellelser vil kunne virke bevisstgjørende og avskrekkende og dermed bidra til å forebygge voldtekt.

Konklusjonen av denne analysen av teorier som anvendes av utvalgte forskere på seksuell vold i Norden i dag, er at teoriutviklingen på feltet er pluralistisk, samtidig som flere av forskerne gjør aktivt bruk av og diskuterer med – og mot – tidligere feministiske teoretikere på feltet. Dette kan være et uttrykk for en mer velvillig lesning av tidligere feministisk teori om seksuell vold, som vektla kvinneperspektiv og teorier om menns makt. Samtidig har den nye teoriutviklingen tatt opp i seg kritikken av disse teoriene. Dette gjelder blant annet den noe forenkla maktanalysen som fokuserte på menns makt over kvinner, visse sider ved offerbegrepet, og diskusjoner innen feministisk teori om forholdet mellom erfaring og kunnskap. De teoriene som er i bruk gir ulike innganger til å forstå og forklare seksuell vold som fenomen.

2.4 Kostnadene ved volden – et bidrag fra feministisk økonomi

Bokkapittelet «How to make what really matters count in economic decision-making: Care, domestic violence, gender responsive budgeting, macro-economic policies and human rights» (Bjørnholt, 2018) reflekterer over 25 år med feministisk økonomi som et eget fagfelt. Ett bidrag fra den feministiske økonomiske fagtradisjonen er beregning av de økonomiske kostnadene av vold, først og fremst ved å ta utgangspunkt i ofrenes erfaringer av hvilke omkostninger de må bære, som igjen gjenspeiles i samfunnskostnadene. Fordelen med metoden er at den problematiserer volden med et politisk vokabular som har gjennomslagskraft, mens ulempen er at det kan redusere volden til å bli et økonomisk spørsmål. Myndighetene er forpliktet gjennom internasjonalt og nasjonalt lovverk til å bekjempe volden som et brudd på menneskerettigheter, uansett hva volden «koster».

Et annet bidrag fra den feministiske økonomiske fagtradisjonen med relevans for voldsfeltet, er metoder for kjønnsbudsjettering og feministiske økonomers arbeid med relasjonen mellom makro-økonomi og menneskerettigheter. Dette har gitt metoder for å avdekke hvilke konsekvenser økonomiske beslutninger som frihandelsavtaler, økonomiske innsparingstiltak, velferdsuttak og skattededsettelser kan ha for ulike grupper, for eksempler kvinner

og barn – og voldsutsatte. Slike analyser har blant annet vist at voldsutsatte kvinner og barn er særlig utsatt for kutt og innstramminger i velferdstilbud.

2.5 Hvordan måle kjønnsforskjeller i voldsutsatthet?

NKVTS' omfangsstudie (Thoresen & Hjemdal, 2014) er en sentral kunnskapskilde om vold i nære relasjoner i en norsk kontekst. Som alle omfangsstudier baserer den seg på bestemte definisjoner og metoder. Artikkelen «Measuring violence, mainstreaming gender; does adding harm make a difference?» (Bjørnholt & Hjemdal, 2018) undersøker hvordan ulike definisjoner av vold og hvordan man sammenstiller og presenterer funn fra den norske omfangsstudien, gir ulike bilder av voldens kjønnsdimensjoner. Artikkelen er en undersøkelse av hvordan den norske omfangsstudien oppfyller forslag fra voldsforskerne Sylvia Walby og Jude Towers (2017) om forbedring av omfangsstudier for bedre å få frem kjønnsdimensjonene i voldsutsatthet. Artikkelen ser også på hvordan Walby og Towers forslag om en ny og snevrere definisjon av vold påvirker kjønnsfordelingen i det norske materialet. Artikkelen finner at den norske omfangsstudien alt i alt oppfyller flere av kvalitetskravene Walby og Towers foreslår, ved at den både inkluderer kvinner og menn, at den har med spørsmål om kjønn på utøver og utsatt og relasjon mellom dem, spørsmål om seksuell vold, spørsmål om skade og også spørsmål om helsemessige konsekvenser av volden. Den norske omfangsstudien har imidlertid også noen mangler i forhold til de foreslåtte kriteriene: Den teller ikke det totale antallet hendelser, men har gruppert antallet voldshendelser, med fem ganger eller mer som høyeste mulige antall som kan rapporteres. Det spørres heller ikke om skade for mindre alvorlig vold, slik Walby og Towers mener er nødvendig.

Analysen av kjønnede mønstre i utsatthet i den norske omfangsstudien, bygger både på de publiserte resultatene fra omfangsstudien, og på nye analyser av datamaterialet fra spørreundersøkelsen som ble utført i 2013. Bjørnholt og Hjemdal viser at hvis man i betegnelsen «partnervold» legger sammen mindre alvorlige

enkelthendelser med grov fysisk vold, men uten å ta med seksuell vold, viser omfangsstudien at kvinner og menn utsettes for omtrent like mye vold. Derimot kommer kjønnsforskjellene frem ved å ta med seksuell vold og antall voldshendelser. Seksuell vold fra partner er en viktig del av partnervolden, og rammer nesten utelukkende kvinner. Kvinner er også utsatt for langt flere voldshendelser enn menn.

Walby og Towers kritiserer den vanlige praksisen i omfangsstudier med å definere vold som handlinger alene, fordi samme handling kan ha ulike konsekvenser avhengig av om den utføres av mann mot en kvinne eller av en kvinne mot en mann. De foreslår som del av flere forslag til forbedring av metoder for omfangsstudier, å snevre inn definisjonen av vold slik at både handling og skade inngår i voldsdefinisjonen. Walby og Towers finner at for de britiske tallene endres andelene kvinner og menn med denne definisjonen av vold. Bjørnholt og Hjemdal finner imidlertid ikke at det å legge til skade i den norske omfangsstudien fører til en endring av andelene kvinner og menn som er utsatt for grov vold. Om man legger til skade går tallet på voldsutsatte ned for begge kjønn, men *fordelingen* mellom kvinner og menn i den norske omfangsstudien endres ikke. Forfatterne mener derfor at for kategorien grov fysisk vold gir den norske studien der vold defineres som handlinger alene et godt bilde av kjønnsfordelingen i utsatthet. Fordi det er så få menn i omfangsstudien som oppgir at de er utsatt for seksuell vold fra partner, gir det ikke mening å analysere tallene på nytt ved å inkludere skade i definisjonen for den seksuelle volden.

Derimot har det å ta inn frykt for å bli skadet eller drept i analysen stor betydning for kjønnsfordelingen: En signifikant større andel kvinner som ble utsatt for grov vold fra partner, fryktet å bli skadet eller drept. En betydelig andel av kvinnene som ble utsatt for voldtekt eller annen seksuell vold fryktet også å bli skadet eller drept.

2.6 Voldens institusjonelle grunnlag

Artikkelen «The social dynamics of revictimization: an institutional, gendered and life-course perspective» (Bjørnholt, 2019a) viser gjennom en detaljert analyse av et case hvordan institusjoner er med på å gjøre volden mulig, og i andre sammenhenger kan være med på å forhindre vold og hjelpe og synliggjøre hvordan reviktimisering skjer som en akkumulering av offererfaringer over livsløpet. Samtidig viser analysen at hver hendelse er resultat av bestemte historiske, kulturelle og institusjonelle faktorer som muliggjør volden, og hvordan dette henger sammen med kjønn, kjønnsrelasjoner og kjønnete forestillinger om kjærlighet, parforhold, foreldreskap og omsorg.

Artikkelens omdreiningspunkt er en voksen kvinne som vi kaller Helgas livshistorie. Helga har vokst i et hjem hvor faren var veldig sint, og med et alvorlig sykt søsken. Hun ble mobbet på skolen, noe hun så som en årsak til at hun endte opp med en voldelig kjæreste. De seksuelle overgrepene i denne ungdomsrelasjonen førte til at hun ble traumatisert under fødselen av sitt første barn. Til tross for at hun var skoleflink, fikk hun ikke utdanning, og har opp gjennom livet levd i flere voldelige forhold. Hun mistet daglig omsorg for barna i en periode da hun skilte seg, selv om hun hadde hovedansvaret for dem i forholdet og til tross for at mannen truet henne på livet i forbindelse med samlivsbruddet. På intervjutidspunktet levde hun med en ny voldelig mann. Som en konsekvens av å ha opplevd alvorlig vold i flere forhold har Helga betydelige helseproblemer. Hun har imidlertid bygget seg selv opp igjen ved å gå i terapi, ta utdanning og får arbeid i et fagfelt hun har interesse for.

Artikkelen argumenterer for at for å forstå de kjønnede dimensjonene av vold i parforhold, må man undersøke hvordan samfunnets institusjoner bidrar til å muliggjøre vold – og som del av dette bidrar til å skape og reprodusere forestillinger om kjønn og kjønnsrelasjoner. Ett eksempel er hvordan skolen bidro til å fasilitere et kjæresteforhold som startet med vold, ved at læreren ikke reagerte eller undersøkte situasjonen når en gutt i klassen slo Helga. Læreren sa at han nok bare var «forelsket». Slik ble kulturelle forestillinger

om kjønn og kjærlighet anvendt for å legitimere og muliggjøre vold, noe som fikk alvorlige konsekvenser for henne. Etter at læreren hadde «omkodet» hendelsen fra vold til kjærlighet ble hun kjæreste med gutten – et forhold som varte i flere år og der hun ble utsatt for vold og seksuelle overgrep. Om skolen i stedet hadde reagert på volden, kunne hendelsen vært ett av flere mulige vendepunkter i Helgas reviktimiseringsforløp. En slik reaksjon kunne også muligens hindret en ung gutt i å bli overgriper.⁴

Yngre informantenes erfaringer i vår studie, viser også at det er fortsatt er svikt i viktige institusjoner som skole, fødsels- og barselomsorg og andre institusjoner som var viktige for Helgas voldserfaringer og traumatisering. Mangelfull innsats mot mobbing og seksuell trakassering i skolen, nedprioritering av fødsels- og barselstilbud og andre samfunnsmessige prioriteringer vil ha konsekvenser ved å muliggjøre vold og traumer og hindre hjelp til voldsutsatte.

Derimot har den norske velferdsstaten hatt en positiv innvirkning på Helgas liv ved at hun tidlig fikk innvilget uføretrygd. Tilgangen på utdanning og helsevesen i Norge gjorde at hun både fikk tatt utdanning etterhvert, og fikk god hjelp fra psykolog. Vissheten om egne trygderettigheter er et sentralt element når hun vurderer sitt fremtidige handlingsrom hvis hun skal forlate sin nåværende voldelige partner. Dette er rettigheter som i dag er under press gjennom økt fokus på medisinske vurderinger for å få uføretrygd, noe som kan gjøre det vanskeligere for voldsutsatte å bryte med en voldelig partner.

4 Ved å se på de institusjonelle og kulturelle faktorene som muliggjorde volden, og institusjonell svikt i de konkrete situasjonene, viser Helgas historie at flere av hendelsene kunne vært avverget og at reviktimiseringsforløpet kunne vært snudd. Artikkelen argumenterer at for forstå Helgas reviktimiseringsforløp trengs det en annen tilnærming enn en tradisjonell risikofaktortilnærming. Analysen viser at risiko for reviktimisering ikke er en egenskap ved individet og heller ikke skjebne. Det er videre usikkert om Helga ville blitt fanget opp av hjelpeinstanser ved en screening av enkeltpersoner for risikofaktorer. Til det var problemene i oppvekstfamilien, på skolen og i forbindelse med fødsel, ikke synlige eller store nok.

Institusjoner er sentrale i å produsere og fordele viktige ressurser. Ut fra teorier om institusjoner som produsenter av fellesgoder og rettferdighet (Fineman, 2008; 2010; Miller, 2010) kan vi slå fast at en rekke av samfunnets institusjoner har sviktet og fortsatt svikter, som skolen når det gjelder mobbing og seksuell trakassering. Både eldre og yngre informanter fortalte om slike erfaringer. I analysen av Helgas voldserfaringer ser vi at en rekke institusjoner, som familie, skole og helsevesen sviktet ved at de muliggjorde kjønnete voldserfaringer. Samtidig dro hun nytte av en rekke andre institusjoner, som det norske utdanningssystemet, trykkesystemet slik det fungerte da hun oppnådde ytelse, og politi og rettsvesen. Ut fra Finemans sårbarhetstilnærming kan vi argumentere for at flere institusjoner sviktet sin rolle i å skape betingelser slik at Helga kunne oppfylle sitt fulle potensial som menneske. Skadene hun er påført gjennom volden har blant annet hindret henne i å ta utdanning og ha arbeid. En studie viser at det er en sammenheng mellom vold og uføretrygd. Kvinner som har vært utsatt for vold blir i større grad blir uføretrygdet enn menn som har vært utsatt for vold (Lassemo & Sandanger, 2017), noe som sannsynligvis henger sammen med at kvinner er mer utsatt for vold fra partner. De faktorene som fører til kvinners større utsatthet for slik vold som gir alvorlige konsekvenser kan ses som en svikt fra den norske staten når det gjelder å gi kvinner like muligheter for å realisere sitt menneskelige potensial. Samtidig har de konkrete manglene i hver enkelt institusjon en kjønnet dimensjon, slik som skolens manglende håndtering av mobbing og seksuell trakassering, som både muliggjør vold og samtidig former gutter og jenter til kvinner og menn. Både eldre og yngre informanter fortalte om slike erfaringer, noe som er i samsvar med annen forskning som finner at seksuell kjærestevold er utbredt blant ungdom (Aghtaie et al., 2018). Når føde- og barseltilbud nedprioriteres, bidrar dette også til kjønnete konsekvenser av vold. Voldsutsatte kvinner er i en særlig utsatt situasjon i forbindelse med fødsel og barsel, noe mangelfull fødselshjelp og barselomsorg kan bidra til å forverre.

For ungdom fra særlig utsatte familier og ungdom med rusproblemer, kan de institusjonene som skal hjelpe også bidra til nye krenkelser. Dette er tilfelle for to av våre informanter. Ut fra dette vil vi

argumentere for at gode institusjoner og universelle ordninger er viktige i forebygging av vold. For Helga, og for flere av de andre informantene i studien, ville universelle forbedringer på flere områder kunne vært til hjelp. Eksempler på slike forbedringer er:

- bedre støtte til familier generelt og til familier med særlige behov spesielt
- bedre skolemiljø og reduksjon av mobbing i skolen
- bedre seksualundervisning med vekt på forståelse av hva som er akseptabel atferd i kjæresteforhold
- bedre fødselsomsorg og bevissthet om at fødsel kan utløse traume etter seksuell vold
- en kjønns- og voldssensitiv håndtering av foreldrekonflikter ved samlivsbrudd.

2.7 Seksuell vold i parforhold

En kjønnset dimensjon som vi så tydelig i materialet var heteroseksuelle kvinners utsatthet for seksuell vold. I kapitlet «'Jeg ville jo si nei' – seksuell vold i parforhold» (Bjørnholt & Helseth, 2019), analyserer vi utsatthet for seksuell og reproduktiv vold blant de 37 informantene i den kvalitative studien. Denne analysen finner, i tråd med andre studier, at seksuell vold i parforhold var en viktig del av de heteroseksuelle kvinnenes voldserfaringer. Av de 28 kvinnene hadde to tredjedeler erfaringer med ulike former for seksuell vold, herav en tredjedel som hadde blitt voldtatt av partner. I bokkapitlet forsøker vi å begrepssette og forstå den seksuelle volden gjennom en typologi basert på kvinnenes erfaringer. Typologien består av seks typer seksuell vold:

- (1) Dominerende beføling: å kontrollere gjennom å utfordre hennes intimsone.
- (2) Seksuell (selv)objektivering: hennes seksualitet gjøres til en ting som han kan bruke og misbruke.
- (3) Sex uten vilje: hun føler seg presset til sex fordi det ikke finnes et rom for hennes seksuelle subjektivitet i relasjonen.

- (4) Sex med tvang: hennes samtykke blir ikke søkt (og i noen tilfeller blir hennes manglende seksuelle subjektivitet erotisert).
- (5) Reproduktiv vold: en utnyttelse av kvinners avhengighet ved graviditet, fødsel og barsel – peker på et kontinuum av reproduktiv og seksuell vold.
- (6) Seksualisert voldsregime: relasjonen gjennomsyres av seksuelle krenkelser.

Ved å vise til et spekter av erfaringer, fra det som kan ses som mild seksuell vold i form av beføling, til grov og gjentatt seksuell vold som bærer preg av å være et regime, viser vi hvordan den seksuelle volden har mange uttrykk og former. De nye begrepene i typologien gir mulighet for å beskrive og forstå disse erfaringene. Her presenterer vi eksempler på to av voldsformene i typologien, «dominerende beføling» og «seksualisert voldsregime». Vi har valgt disse to fordi de befinner seg i hver sin ende av en skala – fra det som kan ses som mild seksuell vold til den grove, systematiske seksuelle volden. Begrepet «dominerende beføling» beskriver erfaringer der milde seksuelle grenseoverskridelser inngår i et repertoar av kontroll og vold. En kvinne beskriver en situasjon der hun skulle holde tale foran sine underordnede og partneren trakasserer henne: *«Også kommer han bort da, og oppunder, innunder kjolen og på – på puppene og alt da.»* Det var foran alle de ansatte. Hun syntes *«det var jo kjempefordrende. Og han var jo liksom litt full da ikke sant, og det var liksom bare moro, men det var jo ikke det. Nei, og sånn dreiv han på mye da»*.

Begrepet «dominerende beføling» trekker på litteratur om gråsoner og seksuell trakassering. Vi er særlig inspirert av Stefansen, Smette og Bossys (2014) typologi om uønsket beføling fra fremmede og bekjente.

Begrepet «seksualisert voldsregime» beskriver forhold der den seksuelle volden gjennomsyrer relasjonen. En kvinne beskriver et slikt forhold. Hun opplevde en rekke seksuelle krenkelser som å bli presset til smertefulle seksuelle praksiser, også like etter fødsel. Han truet med å voldta henne, og hun svarte: *«om jeg sier nei, så må vi jo*

ha sex likevel». Språkbruken hans var seksualisert: «Han kom alltid med sånne hint, veldig sånn seksuelt ladet spøker da, som jeg ble veldig nervøs av, fordi at jeg hadde jo sagt jeg ikke ville det jeg.» Hans behov for sex og for bestemte seksuelle praksiser dominerte relasjonen.

Regimebegrepet henter vi fra Michael P. Johnson (1995; 2008) og Evan Stark (2007; 2010) som har utviklet typologier for vold i parforhold der de skiller mellom alvorlige voldsformer preget av sterk kontroll; patriarkalsk terrorisme/intimterrorisme som bærer preg av et regime, motsatt andre, mer episodiske og mindre alvorlige former for vold i parforhold. I deres forskning er imidlertid den seksuelle volden ikke fremtredende og begrepet seksualisert voldsregime bidrar dermed med en ny forståelse.

Analysen viser at teorier om seksuell vold i andre kontekster og relasjoner er fruktbare for å forstå vold i parforhold som kjønnet fenomen (Cahill, 2001; 2014). Vi knytter dermed sammen forskning og teori om seksuell vold i andre relasjoner og andre sosiale sammenhenger, som i arbeidslivet og i offentligheten, og seksuell vold i parforhold.

Vi ser både seksuell vold i parforhold og reproduktiv vold som særegne voldsformer som særlig rammer kvinner. Slik vold er uttrykk for en særegen kvinnelig sårbarhet som er kroppslig, knyttet til fysiologi og relative forskjeller i størrelse og styrke mellom kvinner og menn, og kulturell, ved at ulikhet i størrelse og styrke inngår i kjønnede heteroseksuelle attraksjons- og begjærsmønstre. Kvinners seksualitet og kvinnekroppens reproduktive potensial skaper også delvis overlappende særegne kvinnelige former for utsatthet. Hvordan disse kroppslige ulikhetene henger sammen med vold, er igjen avhengig av kulturelle forestillinger og den samfunnsmessige organiseringen av seksualitet og reproduksjon.

Både seksuell vold (Alsaker et al., 2018; Gavey, 2005; Sørensen, 2013) og reproduktiv vold (Garnweidner-Holme, Lukasse, Solheim & Henriksen, 2017; Helsedirektoratet, 2018; Hjemdal & Engnes, 2009) har fått økende oppmerksomhet i forskning de senere årene.

Spørsmål om vold inngår nå i screening av gravide i Norge. Imidlertid er det ikke vanlig å se de to formene for vold i sammenheng.

Idealet om alles rett til seksuell handlingsevne (Cornell, 1995; 1998) gjør det mulig å vise både forskjeller og likheter i relasjoner og kontekster hvor voldtekt, sexpress og seksuelle krenkelser forekommer. Ved å ta utgangspunkt i hva som hindrer seksuell handlingsevne og utvikling av seksuell subjektivitet, blir det mulig å beskrive de mange formene og fasettene seksuell vold tar i ulike relasjoner og kontekster. Når det finnes et språk for volden, blir det også lettere å bekjempe den. Ved å diskutere den seksuelle volden i parforhold og dens spesifikke former opp mot et normativt ideal om seksuell handlingsevne, ser vi hvordan den seksuelle volden rammer muligheten til å utvikle et selv. Dette er viktig for å forstå den kjønnsurettferdigheten som den seksuelle volden skaper og opprettholder.

2.8 Oppsummering kapittel 2

Gjennom analyser av problemforståelser og teori, diskusjon av og reanalyse av omfangstall, viser de publiserte arbeidene som er omtalt i denne delen av rapporten at forskning, allmenne forståelser av vold som fenomen og politiske tiltak henger sammen. Det er derfor nødvendig kontinuerlig å undersøke hvilke forutsetninger og problemforståelser som legges til grunn, hva som inngår i definisjonen av vold og hva som utelates. Det er videre viktig å forbedre metodene for måling av vold i omfangsstudier slik at studiene best mulig fanger opp relevante forskjeller i utsatthet, erfaringer og konsekvenser av volden.

Gjennom analyse av det kvalitative materialet med fokus på henholdsvis institusjoner og seksuell vold, ser vi hvordan normative teorier om rettferdige institusjoner og rettferdige relasjoner kan bidra til forståelsen av volden som et samfunnsmessig og relasjonelt fenomen. Kjønnete volderfaringer muliggjøres i bestemte institusjonelle sammenhenger. Dette viser betydningen av å studere hvordan både vold, kjønnete subjektiviteter og kjønnete mønstre i utsatthet skapes gjennom samfunnets institusjoner. Det er også mot

dem vi må rette blikket for å endre kjønnsrettferdighet og vold. Idealet om rettferdige institusjoner som gjør det mulig for alle mennesker å realisere sitt fulle menneskelige potensial setter en normativ standard for arbeidet mot vold og kjønnsrettferdighet. Endelig har vi vist at seksuell vold i parforhold både er en viktig dimensjon ved kvinners voldserfaringer, og gjennom utvikling av en typologi, har vi bidratt til å begrepsette disse erfaringene og analysere dem utfra idealet om rettferdige og gode parforhold. Dette kan være til hjelp for ofre for seksuell vold i parforhold, og gir oss redskaper for å forstå, benevne og arbeide mot seksuell vold.

3 Nye analyser av materialet

I denne delen presenterer vi nye analyser av materialet som ikke har blitt publisert før. Her analyserer vi de kjønnede dimensjonene ved volden gjennom å undersøke tre analytiske nivåer. På det *strukturelle nivået*, ser vi på fordelingen av ressurser mellom menn og kvinner. Ressurser forstås som økonomiske, kulturelle og institusjonelle. Disse ressursene produseres av samfunnets institusjoner. I analysene ser vi på hvilken hjelp voldsutsatte får fra rettsapparat, krisesenter, familievernkontor og andre offentlige tjenester, og hvordan møter med hjelpeapparat og rettsvesen både kan være til hjelp og bidra til å forverre situasjonen for de voldsutsatte. *Det kulturelle nivået* handler om forestillingene om kjønn som er med på å forme seksuelt begjær, kjærlighet og språk og begreper om parforhold. Det siste nivået er *det subjektive nivået*; hvordan konkrete kropper i konkrete situasjoner har kjønnede erfaringer. De tre nivåene beskrives adskilt for å gi et klart bilde av de ulike måtene kjønn analyseres på, men de vil virke sammen i informantenes erfarte virkelighet, og for flere av informantene er den samlede voldserfaringen en sammenfiltring av flere ulike voldsformer.

Vi starter denne delen av rapporten med å diskutere hvordan definere og kanskje nyansere hva som bør regnes som vold. Dette gjøres i lys av kvalitative intervjuer med informanter som er rekruttert gjennom NKVTS' omfangsstudie. Den videre presentasjonen av funn er oppdelt etter de tre analytiske nivåene vi har skissert. Først presenterer vi funn på det strukturelle nivået, der vi ser på økonomi og hvordan økonomisk ulikhet og økonomisk utnyttning kan inngå i voldsbildet på ulike måter. Deretter analyseres det kulturelle nivået. Her legger vi særlig vekt på forståelser av kjærlighet, omsorg og likestilling som ideal. Til slutt analyseres det subjektive nivået gjennom å se på betydningen av at voldsutøver er i en marginalisert posisjon i relasjonen.

Endelig er det et sentralt funn i den kvalitative studien at voldsutsatte mødre har særlige utfordringer. Disse funnene presenteres

som en egen del som blir analysert på et strukturelt, kulturelt og et subjektivt nivå.

3.1 Hva bør regnes som vold?

Hvordan man definerer vold får betydning for hva man studerer og hva man ser som vold. Dette får blant annet konsekvenser for hvilket bilde man får av voldens kjønnsdimensjoner (Bjørnholt & Hjemdal, 2018; Walby & Towers, 2017). I omfangsstudier defineres vold bredt som konkrete handlinger alene, noe som har blitt kritisert for å tilsløre kjønnede mønstre i utsatthet (Walby & Towers, 2017). Walby og Towers forslår en snevrere definisjon av vold ved å legge til skade, for bedre å få frem kjønnede mønstre i utsatthet. En reanalyse av data (Bjørnholt & Hjemdal, 2018) fra den norske omfangsstudien (Thoresen & Hjemdal, 2014) fant at fordelingen mellom kvinner og menn ikke endret seg ved å snevre inn voldsdefinisjonen.

Innen forskningen defineres også vold ulikt. Mens en tradisjon vektlegger fysisk vold (Strauss, 1980; Walby & Towers, 2017), vektlegger en annen tradisjon kontroll og psykisk vold (Johnson, 1995; Kelly og Johnson, 2008; Stark, 2009). Johnsons definisjon av intim terrorisme dekker vold og kontroll som til sammen utgjør et voldsregime. Den norske omfangsstudien (Thoresen & Hjemdal, 2014) har både spørsmål om ulike former for fysisk vold, og spørsmål som er ment å fange sosial kontroll i parforholdet. Informantene som ble rekruttert gjennom omfangsstudien til vår kvalitative studie ble valgt ut blant alle som omfangsstudien hadde svart at de hadde opplevd fysisk vold og/eller kontroll fra partner.

I analysen av de kvalitative intervjuene kom det frem tilfeller som befinner seg i gråsonen for hva som kan defineres som vold. Slik som vi tidligere har vært inne på, er det viktig å avgrense hva som bør forstås som vold, opp mot erfaringer som ikke nødvendigvis bør ses som vold. En studie av omfangsundersøkelser av vold i nære relasjoner (Ackerman, 2015; 2018) undersøkte omstendighetene omkring hendelser som ble rapportert som mild vold i tidligere studier. Ackerman (2015; 2018) viste at del hendelser, som havnet i kategorien mild vold, ved nærmere undersøkelse var uskyldige og

vennlighetsinnede fysiske omgangsformer. Undersøkelsen viste også at menn i større grad enn kvinner rapporterte slike hendelser. Dette bidro til at kjønnsfordelingen av den milde volden ble skjev. Disse studiene viser at det er viktig å få et helhetlig bilde av omstendighetene og relasjonen for å avdekke om enkelthendelser er del av et voldsbilde eller enkelthendelser som utfra sammenhengen ikke ble opplevd som vold, og som derfor kanskje ikke bør regnes som vold. Det at en del av våre informanter er valgt ut fra en tidligere omfangsstudie gir mulighet til å få bedre kunnskap om omstendighetene og hva som kan ligge bak surveysvarene. For å illustrere grensedragningene mellom vold, og hva som kanskje kan anses som en destruktiv relasjon men ikke som vold, viser vi til noen eksempler fra de kvalitative intervjuene med informanter rekruttert gjennom omfangsstudien.

Et eksempel på et slikt grensetilfelle er en hendelse som klassifiseres som fysisk vold i omfangsstudien, der en kvinne har oppgitt å ha blitt kløpet: *«Det som de fanget opp på spørreskjemaet var vel det at jeg sa at jeg hadde blitt kløpet. Nei, for de spurte om jeg noen hadde blitt kløpet, og da sa jeg ja.»* Når hun forteller om denne hendelsen i sammenheng, er det mer usikkert om dette bør regnes som vold og det blir også mer uklart hvem som er offer:

Informant: Nei, det er ikke noe mer enn at vi har slåss et par-tre ganger i løpet av tolv år, men det har vært begge to, ingen av oss har vært noe sånn verre enn den andre akkurat der.

Margunn: Nei, nettopp. Hvordan kunne det gå for seg da, når dere slåss?

Informant: Nei, det var jo det at vi kranglet og kranglet og så sa den ene ting til, altså, når du har vært sammen så mange år så vet man akkurat hva man skal si for å trigge den andre, sant, og når begge to kjører på med ting som ikke var bra så tippet det over. Det var som regel meg. Jeg husker tre ganger vi har slåss. Jeg skal være såpass ærlig at to av de gangene så var det meg som dyttet ham først, så det er vel det at du blir så sint at du rett og slett mister den der siste lille, den går vekk.

Margunn: Men du dytta og hvor er han da? Han tok igjen da?

Informant: Ja, han tok igjen, og dytta. Så kløp jeg han, og så kløp han meg.

Blant mennene som ble forsøkt rekruttert fra omfangsstudien, viste det seg at mange ikke husket noen negative erfaringer med partner, og derfor måtte utelukkes fra studien. Blant dem som hadde negative erfaringer med en partner, viste en del seg å være av bagatellmessig art. Et eksempel er den unge gutten som forteller om en kontrollerende kjæreste mens de gikk på videregående skole:

Informant: Det handler egentlig bare om at min tidligere kjæreste, som er opptatt av å vite hvem jeg skulle møte, og hvis det var noen venninner så veldig opptatt av hvem det var og.. skulle ha kontroll på hvem de var, og så videre.

Margunn: Ja. Ja. kan du fortelle meg hvordan det forholdet hvordan det var, hvordan det begynte?

Informant: Nei, det var jo, nei, det var jo egentlig greit, men det endte etter en stund, fordi jeg stort sett mistet interessen.

Dette ser vi som en fortelling om litt sjalusi i et kjæresteforhold, der han mistet interessen og brøt ut uten at det fikk noen varige konsekvenser for ham. Beskrivelsen skiller seg fra mer alvorlige fortellinger om sosial kontroll, der den kontrollerende partneren lykkes med å ta kontroll over den utsattes liv og sosiale relasjoner, og der den sosiale kontrollen ofte opptrer sammen med flere voldsformer, herunder seksuell vold. Denne typen kontroll ser vi bare i intervjuene med kvinner. Flere av kvinnene som starter intervjuet med å si at det «bare» var psykisk vold forteller i løpet av intervjuet også om til dels grov fysisk vold. På bakgrunn av dette materialet vil vi argumentere for at det er først når ulike voldsdimensjoner ses i sammenheng at kjønnsforskjellene gjør seg gjeldende. Vi finner eksempler på sterk grad av kontroll som oppleves som vold både i samkjønnede par (både kvinner og menn), og for enkelte heterofile menn. Men det er kun kvinner i vårt materiale som utsettes for

seksuell vold. Det er også overveiende kvinner som lever i voldsregimer og uttrykker frykt for å bli skadet eller drept. Disse kvinnenes samlede voldserfaringer samsvarer med Johnsons (1995; 2005) begrep intimterrorisme. En studie som leser 24 menns erfaringer med partnervold opp imot Johnsons voldstypologi finner at ingen av de heteroseksuelle mennenes erfaringer kan kategoriseres som intimterrorisme (Nybergh, Enander og Krantz; 2016). Kjønnforskjellene gjør seg altså gjeldende når man ser på utsatthet for en kombinasjon av ulike voldsformer.

3.2 Økonomisk ulikhet og institusjonell vold

3.2.1 Økonomiske forhold

Økonomi kan inngå som en del av makt- og ressursulikhet innen parforholdet. I prosessen med å bryte opp fra et forhold der man er utsatt for vold, vil tilgang på ressurser og handlingsmuligheter være viktig. Her vil kjønnede mønstre i tilgang på ressurser, ha betydning.

Det er imidlertid ikke entydig i det kvalitative materialet hvordan økonomi og økonomisk ulikhet henger sammen med volden. Vi ser både eksempler på at den voldelige partneren kan være den underlegne i form av lavere utdanning og dårligere karriere og jobbmuligheter enn partner, og eksempler på at den voldelige partneren har et ressursmessig overtak i form av bedre jobb, høyere inntekt og sosial posisjon.

Vi vil likevel trekke frem noen eksempler på hvordan det økonomiske virker som en del av voldsutøvelsen, men der det økonomiske aspektet må ses i sammenheng med andre voldsformer som kontroll, seksuell vold og fysisk vold. Flere forteller om en ekstrem påholdenhet fra voldsutøvers side. En ung jente reagerte på at hun alltid måtte spandere når hun var ute med kjæresten, og en kvinne forteller at mannen aldri brukte penger på familien, men beholdt og sparte hele sin lønn mens hun betalte alt:

Han brukte jo aldri noen av sine penger. Og det gjorde han jo heller ikke med – med neste samboer, og dette skjønnte en av søstrene hans en gang, jeg husker i konfirmasjonen til datteren

min så sa hun «det er vel ingen som har så mye penger på kistebunnen som – som han da» for «nei, sa jeg, det er helt riktig, for han har aldri brukt en krone av lønna si».

Økonomi kunne også inngå i et mønster av kontroll. En kvinne opplevde at mannen brukte det at hun tjente mindre som argument for å begrense deres sosiale omgang, samtidig som han ga henne gaver som hun mener inngikk i å vise frem status og i å utstyre henne som et objekt for ham:

Slalåmsko og sånne ting, for han synes det artig at jeg var med og stod masse på slalåmski. Det var viktig at jeg hadde fint utstyr, så at andre så at jeg også hadde fint utstyr. Til og med undertøy, det var en spesiell opplevelse, for når jeg skulle pakke sammen, så følte jeg at jeg tok undertøyet hans med meg.

Når hun flyttet fra han, lot hun undertøyet han hadde gitt henne i gave bli igjen, for som hun sier: *«Jeg forstod at ingenting var kjøpt til meg. Jeg var jo utslettet. Jeg var jo ingen.»*

En mann opplevde at hans nye samboer tok over hans økonomi og styrte alt, samtidig som hun begrenset hans sosiale omgang i en slik grad at han ikke kunne dra på butikken alene, og han sluttet å møte egen familie. Da hun uten forvarsel kastet ham ut, sto han på bar bakke, ettersom hun også hadde tatt opp gjeld som han ble ansvarlig for. Hun oppførte seg truende etter bruddet. Dette ser vi som en kombinasjon av økonomisk utnyttning og sosial kontroll.

3.2.2 Institusjonelle overgrep

I vårt materiale har vi flere eksempler på at volden gjøres mulig av institusjoner. I to tilfelle er volden direkte et resultat av institusjonen ved at det er ansatte i en omsorgsrolle som utnytter sin maktposisjon. En ung jente var innlagt i rusinstitusjon for ungdom, hvor en av de ansatte innledet et seksuelt forhold til henne. Han var dobbelt så gammel som henne, og meget kontrollerende. Det er den psykiske kontrollen i forholdet hun fremhever. Da hun ønsket å komme seg ut av rus og begynne på utdanning var hans respons: «Hva med meg?» Han ønsket å holde henne tilbake og ha henne for

seg selv. Hun nevner ikke selv seksuell vold, men den institusjonelle konteksten gjør at dette også må anses som seksuell vold, ettersom det er uttrykkelig forbudt i Norge å ha seksuelle relasjoner til klienter i institusjon. En annen ung jente opplevde vold fra den jevnaldrende kjæresten, samtidig som hun også ble utsatt for vold i fosterhjemmet hun var plassert i. Ved ett tilfelle opplevde hun et seksuelt overgrep fra en av ambulanspersonalet da hun ble innlagt på sykehus etter en overdose. Her representerer den institusjonelle sammenhengen, både fosterhjemmet og sykehusinnleggelsen, en situasjon med maktasymmetri som gjør henne særlig utsatt.

I begge tilfellene spiller også andre former for maktulikhet inn. Begge informantene var unge, i tenårene, og begge var under behandling for rusproblemer, mens overgriperne var voksne menn i en hjelperrolle. Kombinasjonen av kjønn, alder, rus og klientstatus gjør dem særlig utsatt.

3.2.3 Diskusjon av funnene økonomi og institusjoner

Økonomi er ett av flere aspekter som bidrar til å opprettholde de asymmetriske parforholdene.

Vi finner både eksempler på direkte økonomisk utnyttelse i relasjonen, og eksempler på økonomiske ulikhet i parforholdet. Denne har ikke en klar kjønnsretning, men kan gå begge veier. Endelig finner vi at tilgang på ressurser er viktig for å bryte opp.

At økonomisk ulikhet kan henge sammen med vold i parforhold er også vist i tidligere forskning. NKVTS' omfangsundersøkelse (Thoresen & Hjemdal, 2014) finner at det å være økonomisk bemidlet minsker risikoen for å bli utsatt for vold. I en studie basert på data fra NIBRs undersøkelse av vold i parforhold (Haaland, Clausen, & Schei, 2005) fant de

at kvinner med høyere inntekt eller utdanning enn partner hadde en forhøyet risiko for å utsettes for kombinasjoner av fysisk og psykisk partnervold, det vil si vold som ligger nær Johnsons (1995) definisjon av patriarkalsk terrorisme/intimterrorisme.

Uavhengig av statistiske sammenhenger mellom økonomisk ulikhet og vold på parnivå, vil kombinasjonen av at kvinner som gruppe både tjener mindre og eier mindre, samtidig som kvinner er mer utsatt for den alvorlige volden i parforhold, bidra til kvinners utsatthet. Det er derfor helt sentralt at vi har rettferdige institusjoner og gode velferdsstatlige ordninger slik at voldsutsatte ikke tvinges til å bli værende i relasjoner av økonomiske årsaker. Videre er det viktig at de institusjoner som skal ivareta utsatte grupper, ikke bidrar til nye overgrep.

3.3 Misbruk av omsorg, kjærlighet og likestilling

Forelskelse, seksuell tiltrekning og ønsker og håp om kjærlighet er grunnlaget for de fleste pardannelser i nyere tid i Norge. Her analyserer vi de kjønnete betydningene av de kulturelle forestillinger som er med på å forme forståelsen av og normer omkring kjærlighet, seksuelt begjær og hvem det er mulig å være i møtet med den utvalgte andre. I analysen av intervjuene fant vi at i svært mange av forholdene spilte misbruk av kjærlighetens språk og utnyttelse av den andres omsorg en rolle for å få informanten til å bli værende i relasjonen og underminere sine egne behov og ønsker.

Vi skiller mellom misbruk av omsorg og av kjærlighetens språk for å få frem forskjellige følelser som holder partneren fast i destruktive forhold. Til slutt diskuterer vi funnene opp imot teorier om kjønn, makt og kjærlighet.

3.3.1 Misbruk av den ansvarstakende omsorgen

I flere av forholdene beskriver partneren voldsutøveren som en person med store problemer, en person som har det vanskelig og som trenger hjelp. En del av dem som forteller om en slik situasjon, beskriver hvordan de hjelper personen økonomisk og yrkesmessig, og forsøker å stable hans eller hennes liv på beina. Den eneste heterofile mannen som er utsatt for grov og gjentatt vold fra partner i vårt materiale, beskriver møtet med den kvinnelige voldsutøveren slik:

Men når jeg fulgte henne hjem denne gangen da så ble det litt mer intimt. Det var liksom, hun følte seg litt mere trygg på meg, virket det som. Og jeg følte meg trygg på henne og. «Hjelp meg» sa hun, «Hjelp meg». Jeg så at hun var sånn tårevåt i øynene sine og, nei, jeg visste ikke helt hva jeg skulle svare på det men jeg sa at «jeg skal gjøre mitt beste i hvert fall» og etter det så hadde vi daglig kontakt med hverandre. Hver eneste dag.

Han føler et ansvar for henne. Denne ansvarsfølelsen er gjennomgående også hos de heterofile kvinnene. De forstår og forklarer partnerens problemer, hans vanskelige barndom eller utsatte livssituasjon som kunstner, som psykisk syk eller migrant. Gjennom å forstå og ta vare på ham, blir han noen de føler ansvar for, og med den ansvarsfølelsen blir det vanskeligere å bryte ut av forholdet. Disse kvinnene opplever grov vold og kontroll, og føler ansvar for voldsutøveren, samtidig som de er redde for ham. Der det er barn i forholdet, blir dette nok en dimensjon i det emosjonelle arbeidet og håndteringen av risiko overfor den voldelige partneren.

I materialet har vi også noen samkjønnede relasjoner og en relasjon med en transperson (en heteroseksuell relasjon der hun skifter kjønnsidentitet til han). I de to lesbiske forholdene i vårt materiale er det også ansvarsfølelse for den andre som binder partneren. Det samme gjelder for den unge gutten som er sammen med en transperson (fra hun til han) som reflekterer over denne ansvarsfølelsen hos psykologen sin:

Det har jo jeg også snakket med en psykolog om, og hun har vært veldig sånn at jeg har trengt en person som jeg ikke føler jeg trenger å passe på hele tida. Selv om jeg aldri har sagt det, eller sånne ting, alltid skjønt at det er det jeg har gjort, jeg har drevet og passet på henne ganske mye og sånne ting, sånn at nå ser jeg ikke etter et sånt forhold. Nå ser jeg mer etter et forhold der begge kan liksom hjelpe hverandre.

Selv om det er et trekk ved flere av relasjonene at den voldsutsatte tar et stort ansvar for voldsutøverens problemer, så er det noen som avgrenser seg, og en homofil gutt som markant gjør det motsatte.

Han er i relasjon med en person som har psykiske problemer, men han ser det som utøverens problemer, og ikke noe han verken vil eller kan ta ansvar for.

Nyere forskning finner en økende grad av aksept for at menn viser følelser, men det er ikke gitt at dette fører til mer likestilte relasjoner mellom menn og kvinner (de Boise, 2018). Dette samsvarer med våre informanters fortellinger. Vi finner i vår studie liten støtte for ideen om at de voldsutøvende mennene stenger følelser inne. Tvert om fremstår voldsutøverne i våre informanters fortellinger som følsomme og nærmest utflytende og grenseløse i hvordan de velter egne følelser over på partner, slik som en ung jente sier om den voldelige kjæresten:

Aldri. Aldri møtt en gutt eller person omtrent, som har grått så mye som han. Han var veldig, ja, han ble sint og da kunne det skje forskjellige ting. Han har aldri slått meg i ansiktet, men hvis han ble sint så skulle han alltid dytte meg inn i veggen, holde meg nede, holde meg ned i senga, liksom ligge oppå meg med kroppsvekta si og holde meg nede. Liksom slenge meg litt rundt og, og sånne ting. Og det gjorde at jeg etter hvert fikk klaustrofobi for nettopp sånne ting da.

3.3.2 Misbruk av kjærlighetens språk

Misbruk av kjærlighetens språk er særlig effektivt fordi de aller fleste parrelasjoner dannes med utgangspunkt i et ønske som kjærlighet. I vårt materiale finnes eksempler på at utøveren manipulerer gjennom å vise til kjærlighet. Noen av de heteroseksuelle kvinnene har svært lave forventninger til hva parkjærligheten kan gi dem.

I et av de tydelige eksemplene på misbruk av kjærlighetsspråket anvender utøveren relasjonsidealet om tillit og gjennomsiktighet i relasjonen for å legitimere sitt eget kontrollbehov. Informanten uttrykte dette som at «*han tullet med hodet*» hennes. Han brukte argumenter om tillit og åpenhet til å kontrollere henne ved å lese hennes mobilmeldinger, og å fjerne nøkkelen til toalettet og åpne døren for å kunne sjekke hva hun gjorde der. I en annen relasjon tvinges en kvinne til å gjennomføre smertefulle seksuelle handlinger,

noe han legitimerer med hensynet til hans psykiske helse, barnas behov og for å bevare freden i familien.

Det finnes også en forestilling hos to av informantene om kjærlighet som en form for arbeid. En av dem mener at det ikke var lett å bryte «for man føler også kjærlighet til den personen, og man har bestemt seg for det at man skal prøve uansett hva». Mens en annen omtaler rett og slett kjærlighet som hardt arbeid.

Noen av kvinnene beskrev en voldsom forelskelse, som om den i seg selv er sterk nok til at de ble værende, og i ett tilfelle også fortsatt er i det voldelige forholdet. Slik som en kvinne sier:

Når du er kjempe, kjempe, kjempe forelsket. Da er jo alt veldig fint, ikke sant, du får så mye feedback på deg selv som person, du blir så speilet, du blir så idealisert at du.. du tror du er kommet til paradiset, ikke sant. Jeg skjønnte jo også at den seksuelle delen var utrolig viktig for ham, veldig, veldig viktig og det er jo også viktig for alle, men i bunn så skal det være viktigst hvordan begge har det. Jeg skjønnte jo at det var viktigst hvordan han hadde det etterhvert da. Samtidig så var han så forsiktig med å si og gjøre noe vondt på det området, for da visste han at da var det stengt herfra. Så det var på en måte det som holdt seg, hvis du forstår?

Denne kjærligheten til utøveren kombineres også med ansvaret de tar for relasjonen, at det å mislykkes i parkjærligheten kan anses som skamfullt, som en ung jente sa om forholdet til en voldelig kjæreste:

Ja, altså du vil ikke innrømme det. Du vil ikke innrømme det, og for innerst inne visste jeg hvor dum og teit jeg var. Jeg ville ikke vise det til andre at, «nei jeg er sammen med en dritt, men hva skal vi finne på på lørdag liksom?» Det var, jeg tok alltid hans, altså jeg skjulte alt han gjorde da, fordi at jeg ikke ville se ut som en dust som fant meg i det.

En godt voksen kvinne som har opplevd vold fra flere partnere sier:

Så, og jeg tenker i forhold til vold, så var jeg veldig redd for å fortelle noen hva som skjedde, fordi jeg var så redd for å miste støtte for oss, fordi at han betydde så mye for meg. Jeg visste at hvis jeg forteller det her, så får det konsekvenser, for hvordan folk ser på oss. For det ligger jo en utrolig skam i det. Jeg har skamma meg veldig, jeg har liksom følt at, hvor dårlig må ikke jeg være som blir utsatt for noe sånt av den som står meg nærmest. At jeg, ja, liksom reåpna skammen som jeg følte når jeg var ung, og hadde kjæreste som behandla meg dårlig, så var det fortsatt en bit av det som lå hos meg.

Det var to kvinner i materialet som fant mannens dominerende atferd tiltrekkende. En av dem sier: *«Jeg har tidligere vært gift med en mann som var veldig avhengig av meg. Jeg skjønnte at jeg ikke bare hadde de to barna jeg hadde, men også han. Og var veldig fascinert av sterk, trygg, selvstendig mann, som hadde ting på stell.»* Den andre er en yngre kvinne som også fant partnerens skråsikkerhet tiltrekkende, men som i ettertid tolker den dominerende atferden som usikkerhet og svakhet.

Motsatt er det også noen forhold som reddes av å finne et språk for kjærligheten. En kvinne ble med i denne studien fordi hun hadde rapportert om en enkelt voldshendelse i omfangsstudien, men ikke opplevde å være i en voldelig relasjon. Hennes beskrivelse av episoden, og i hvilken kontekst den inngikk i, har vi tidligere presentert. Hun beskriver hvordan et nytt kjærlighetspråk fikk henne og mannen til å forstå hva den andre trengte. Hun beskriver det slik:

Gifta meg i 2007, en bra mann, det er det. Det som de fanget opp på spørreskjemaet var vel det at jeg sa at jeg hadde blitt kløpet. Nei, for de spurte om noen hadde blitt kløpet, og da sa jeg ja. Og jeg har jo et par ganger kranglet med mannen min, sånn at det har blitt fysisk, men det har liksom ikke vært sånn overgrep fysisk. Det har vært at begge to har vært for sinte, det har ikke vært mulig å kontrollere seg, holdt jeg på å si, det er lenge siden nå. Jeg leste forresten en bok, den der med hvilken kjærlighetsperson er du. Kjærlighetens fem språk, du leser om hva som er

dine behov, og så leser du fem forskjellige typer å trenge kjærlighet på, å fylle kjærlighetskurven. Da leste vi den begge to og fant ut det at vi er forskjellige kjærlighetsmennesker. Så jeg trenger at han gjør ting for meg, går ut med søpla for meg uten at jeg har spurt og sånne ting, og steller barna uten at jeg må mase og sånne ting. Han er mer den som trenger gode ord. dette lærte jeg sammen med en psykolog. Så jeg lærte meg at hvis jeg gir han gode ord og hvis han gir meg de tingene så vil begge føle seg elsket. Og det var veldig spennende ting å finne ut, at vi har forskjellige behov, jeg har behov for at han fyller opp min på en måte, mens han har behov på en helt annen måte. Jeg tror nok det har vært med å gjøre at vi ikke krangler noe særlig lenger, så det er faktisk veldig spennende. Prøver å minne hverandre litt på akkurat den der. Nei, det går bra nå.

Denne siste historien handler ikke om en asymmetrisk voldelig relasjon, men er med for å illustrere at kjærlighetsspråk ikke bare kan misbrukes, men også kan brukes for å få en bedre relasjon.

3.3.3 Misbruk av idealer om kjønnsbalanse og likestilling

Parforhold der det utøves vold preges av kontrollerende og underminerende diskurser, der utøver anvender retoriske ressurser for å få partneren til å føle seg mindreverdige. Slike retoriske ressurser kan blant annet være kritikk av den andres kropp eller av hennes egenskaper som mor. I et tilfelle blir den evangeliske kristendommen anvendt som en ressurs for kontroll, i et annet blir hennes hvithet knyttet til privilegier og kolonial skyld som en del av mekanismen for å få henne til å ta overdrevent hensyn til hans følelser og behov. Dette er relativt velkjente troper for underminering og undertrykkelse i parforholdet. Det som derimot er mer overraskende, er at i fire av forholdene anvendes likestilling som en retorisk ressurs for legitimering av vold. Dette kan tyde på at etableringen av likestilt arbeidsfordeling i parforholdet og tilslutning til likestilling som verdi, ikke i seg selv hindrer voldsutøvelse. Den vanlige oppfatningen om at likestilte menn ikke slår, kan føre til at den heteroseksuelle kvinnen som utsettes for vold kan bli usikker på om hennes

oppfattelse av relasjonen stemmer, siden mannen tilsynelatende har sluttet seg til likestillingsidealene.

I to av parforholdene er mennene politisk aktive og definerer seg som feminister. I den ene relasjonen er utøveren aktivt med i feministiske initiativer. Han vil at hun skal gå med rød knapp-pinen, som er symbolet til en kampanje for å stanse vold mot kvinner, samtidig som han truer henne og kontrollerer henne: *«Og (han) var, engasjerte seg veldig i sånn likestillingsspørsmål der, blant annet. Sånn utad, hvert fall. Han var, ja. Han hadde to forskjellige personligheter, en ute og en hjemme».*

I den andre relasjonen er utøveren opptatt av likestilling gjennom at han er aktiv på venstresiden, men som hun sier:

Men likestilt var vi absolutt ikke! Overhodet ikke. Og han hadde jo ikke respekt. Altså, jeg tror, altså, han hadde en eller annen politisk overbevisning om at slik og slik og sånn skal det være. Men i virkeligheten, altså i hans liv, så hadde han ikke noe respekt for kvinner.

I de to andre parforholdene anvendes kjønnsbalanse som en retorisk ressurs. Det vil si at han gjør sin del av husarbeidet, og dette blir en måte å nedvurdere henne på og utøve kontroll. En av informantene forteller at utenfra så det ut som de var likestilt, fordi han lagde mat annenhver dag. Men matlaging og husarbeid ble også anvendt for å vise at han ikke tok hensyn til henne. Han lagde mat hun mislikte og da hun fortalte han at brent mat var farlig, så stekte han kjøttet og pommes frites ekstra lenge: *«Og han satte inn i oppvaskmaskina og sånn, men det omtrent slutta jeg med, fordi det var så mye kontroll av hvordan det skulle foregå da, hvordan man skulle stable kopper og kar inn i oppvaskmaskina, og så kunne jeg bli kalt på teppet.»*

Den andre informanten beskriver at den voldelige partneren var *«meget opptatt av, av kjønnsrollemønstre, så han insisterer alltid på at jeg må lære å skifte dekk og, sånne normale ting. Han var veldig for likestilling.»* Ved et tilfelle skulle hun tenne grillen, mens han skulle forberede maten. *«Og så spurte han på et tidspunkt: Hvordan*

går det med det der? Og så svarte jeg, nei, det går ikke så bra, jeg får ikke riktig til den grillen her. Og så skjelte han meg ut.» Dette har venninnen, som var på besøk, fortalt henne i ettertid, mens informanten ikke selv kan huske hendelsen.

Det at likestilling og kjønnsbalanse anvendes som en retorisk ressurs for voldsutøvere, har så langt vi vet, ikke vært dokumentert i andre studier.

3.3.4 Kjønnen ubalanse i kjærlighet og omsorg

Den kjønnete maktdynamikken kommer til uttrykk i omsorgen og den ivaretagende kjærligheten som de voldsutsatte viser overfor voldsutøveren og det emosjonelle arbeidet for å forstå og forklare ham og hans handlinger. Når vi hevder at dynamikken er kjønnen utelukker ikke det at voldsutsatte menn også kan havne i situasjoner der de tar omsorg for voldsutøveren, som eksemplet vi presenterte ovenfor. Imidlertid er det fortsatt slik at kvinner i større grad forventes å ta ansvar for relasjoner og andres velbefinnende, herunder det relasjonelle arbeidet for å få parforholdet og relasjonene mellom familiemedlemmene til å fungere.

Andre studier finner også at den voldsutsatte tar et stort ansvar for voldsutøvende partner og dennes problemer (Donovan & Hester, 2015). Det er også kjent fra annen forskning at menn som blir alvorlig syke får mer støtte fra sine partnere enn kvinner som blir syke, mens kvinner som blir syke mye oftere blir skilt (Glantz et al., 2009; Karraker & Latham, 2015; Lilleaas & Fivel, 2011). Dette illustrerer grunnleggende ulikheter i omsorgs- og kjærlighetsøkonomien. Anna G. Jónasdóttir (1994; 2010) argumenterer for at det ulike byttet i det alminnelige heteroseksuelle parforholdet er kjernen i produksjonen av ulikhet mellom kvinner og menn i formelt likestilte samfunn som de nordiske: Menn får mer enn de gir og kvinner gir mer enn de får i selve kjærlighetsrelasjonen. Dette kaller Jónasdóttir utbytting av kjærlighetskraften. Denne forståelsen ser makt som relasjonell og noe som utspiller seg i relasjoner man inngår i frivillig, som kjærlighetsforhold, som i våre samfunn forventes å bygge på gjensidig tiltrekning. Kjærlighetsrelasjonen er produktiv i den forstand at den skaper et «overskudd» som kan

utbyttes. Jónasdóttir er nøye med å påpeke at kvinner også har glede av relasjoner med menn, selv om de «går i underskudd». Selv om denne teorien er utviklet for å forklare hva som skjer i vanlige forhold, kan den også være nyttig for å forstå hva som skjer i forhold der det utøves vold. I denne studien ser vi at mange strekker seg svært langt i kjærlighetens navn for å forstå, romme partnerens følelser og smerte og ivareta hans behov. Kvinnen ser voldsutøveren som syk eller tilskriver hans atferd rusproblemer, dårlig oppvekst, rasisme eller andre forhold som han er offer for. Dette ser vi som en del av kjønnede forventninger til hva man skal yte og hva man skal tåle i parforholdet og tilsvarende lave forventninger til hva man selv kan forvente å få.

At parforhold inngås frivillig, basert på gjensidig tiltrekning, betyr ikke at de er frie, og at det er lett å gå når forholdet ikke lenger er tilfredsstillende. Martha Fineman (1995; 2004; 2017) har brukt begrepene *direkte avhengighet* og *avledet avhengighet* for å beskrive den situasjonen som oppstår for den som tar omsorg for personer som er direkte avhengig av omsorgen. Alle mennesker vil være avhengige og ha behov for at noen ivaretar deres behov, i perioder av livet, som små barn, og som følge av sykdom, funksjonshemming eller alder. Denne avhengigheten krever at noen gir omsorg og tar ansvar. Den som tar dette ansvaret kommer selv i en situasjon av avledet avhengighet. Siden den andres velvære og noen tilfeller overlevelse er avhengig av omsorgsarbeidet, blir det vanskelig eller nærmest umulig å avslutte forholdet. Den avledede avhengigheten for omsorgsgiver og muligheten til å fokusere på egne behov betinges av hvilke samfunnsmessige ressurser og støtte som er tilgjengelige.

Voldsutsatte kvinner befinner seg i en slik situasjon av avledet avhengighet. I en eventuell bruddprosess vil hensynet til og omsorgen for den voldelige partneren og konsekvensene for eventuelle barn og deres voldsutsatthet skape et emosjonelt dilemma. I vårt materiale ser vi at hensynet til både den voldsutøvende partneren og barna er viktige for hvordan de voldsutsatte kvinnene manøvrerer i hverdagen, både i parforholdet og etter et eventuelt brudd. Den norske velferdsstaten, og herunder hjelpe-

apparatet for voldsutsatte, representerer betydelige ressurser som kan lette omsorgsgiveres situasjon. Men utformingen av institusjoner, rettslige reguleringer og forestillinger kan også bidra til å forverre situasjonen for den voldsutsatte.

3.4 Ordinær møter ekstraordinær

3.4.1 «Han hadde så mange narsissistiske trekk»

I vårt datamateriale er et gjennomgående trekk at utøveren er i en marginalisert posisjon gjennom enten å ha rusproblemer eller kjente psykiatriske diagnoser eller at den utsatte beskriver at utøver har en avvikende personlighet. Motsatt fremstår den voldsutsatte som ordinær. Det kan være problematisk å trekke opp grenser mellom det ekstraordinære og ordinære, siden det en slik kategorisering kan bidra til å reprodusere forestillinger om normalitet, og dermed hierarkier. I begrepet «ordinær» legger vi at den utsatte i hovedsak lever et liv innenfor samfunnets grenser, i den forstand at han eller hun ikke har rusproblemer og ingen psykiatriske diagnoser, har ønsker om å være eller er yrkesaktiv og har ambisjoner om å ta vare på seg selv og eventuelt barna. Dette er den dominerende tendensen i situasjonen til den utsatte, selv om det ikke gjelder hele utvalget. De «ekstraordinære» voldsutøverne som fortelles frem, derimot befinner seg i en situasjon hvor de i liten grad ser ut til å være i stand til å ta vare på seg selv, emosjonelt, økonomisk og sosialt. Vi ser to typer, for den første er det kjente psykiatriske diagnoser og rusproblemer hos utøver, og for den andre beskrives utøver som å ha en avvikende personlighet sett fra utsattes side.

Det er tolv tilfeller i vårt datamateriale hvor den voldsutsatte forteller at voldsutøver har psykiatriske diagnoser og/eller rusproblemer. Noen forteller at det skjer et plutselig skifte i det partneren blir syk, mens i andre relasjoner eskalerer partnerens problemer i løpet av relasjonen. Diskrepansen mellom den utsattes forsøk på å få relasjonen og deres samliv til å fungere og partnerens oppførsel og handlinger er påfallende. En kvinne beskriver det slik:

Sånn som gjorde at jeg kunne sense det litt på han, når det begynte, når han var stressa, da overnatta jeg med sønnen vår

hos venninner og sånn, så det var greit. Sånn at jeg hadde liksom en strategi på det, som jeg følte selv at jeg hadde en slags kontroll, at «oi sann, i dag høres han ikke helt grei ut på telefonen, nå er det, nå sliter han». Så kunne jeg være vekk når han kom hjem. Men hvor ofte det var? Det kunne være et halvt år der alt var greit. Og så kom det sånn plutselig. Det kunne være en måned der det skjedde to-tre ganger, og så kunne det gå mange måneder der ikke det var noe. Og så begynte det igjen og det, det har jeg forstått etterpå, da, han har kommet i behandling nå, at han var psykotisk. Da lå han i gangen og kasta søppel på sofaen, etter å ha slått meg.

I andre tilfeller forteller den utsatte at partneren hadde avvikende personlighetstrekk som informantene tolker som psykiske problemer. En voldsutsatt heterofil kvinne beskriver hvordan hun leste seg opp på personlighetsforstyrrelser og kjennetegn ved psykopater, og sier:

han hadde så mange narsissistiske trekk, og mer og mer, mer jeg leste i det, så skjønnte jeg at nå må jeg faktisk ut av dette forholdet, for det er ikke bedring i sikte, og jeg kommer til å ødelegge meg totalt hvis ikke. Men hvordan jeg skal klare å komme meg ut av det, med min ære og min respekt i behold, uten å være knust for alltid? Altså jeg har unger som jeg skulle være en god mor for. Jeg hadde mange rundt meg som jeg skulle bevare respekt for meg selv for i et miljø. Så jeg måtte på en måte ståsette meg. Også leste jeg litt på hvordan man skulle møte en psykopat, for eksempel. Hvordan jeg skulle håndtere det og jeg la også merke til når jeg gjorde det så var det som om det var skrevet til meg.

Hun kom seg ut av relasjonen ved å skru av sine egne følelser og ikke forvente forståelse eller sympati hos partneren sin. En annen ung kvinne beskriver en kjærestereelasjon hvor han «*var veldig flink til å tulle med hodet mitt*» og i den relasjonen er det særlig tydelig hvilke implikasjoner det vil si at en ordinær person ganske overraskende havner i en ekstraordinær situasjon. «*Jeg er jo en sportsjente, da*», sier hun, og dette ønske om det ordinære kan være en av grunnene

til den handlingslammelsen hun beskriver i møte med volden fra kjæresten.

Det er til sammen seksten tilfeller som vi definerer som «ordinær møter ekstraordinær» i materialet vårt. Vi har også tilfeller hvor begge er marginaliserte, og tilfeller hvor det kun er utsatte som er i en marginalisert posisjon. Vi fant også eksempler på parforhold der det er vold, men hvor det ikke er tydelig tegn til marginalisering hos verken utøver eller utsatt.

3.4.2 Sykdom eller kjønnet makt?

At voldsutøvere på ulike måter sliter, finner også andre studier, som Askeland (2015) i sin avhandling om menn som oppsøker behandling for vold, og Donovan og Hester i sin studie av vold i samkjønnede par (2015). Ifølge Donovan og Hester er det et kjennetegn ved parforhold der den ene utøver vold, at voldsutøverens behov kommer til å dominere forholdet. Vi finner også en slik dynamikk. I de neste avsnittene vil vi vise hvordan figuren ordinær–ekstraordinær gir grunnlag for misbruk av kjærlighet og omsorg som vi har beskrevet som en kjønnet dynamikk tidligere.

En viktig kontrovers i voldsforskningen har gått mellom dem som har argumentert for at vold i nære relasjoner er uttrykk for kjønnede maktforhold og dem som har hevdet at volden først og fremst er uttrykk for psykopatologi og marginalisering (se Pape & Stefansen, 2004; Skjørten, 2004). Her har vi søkt å overskride denne motsetningen gjennom en analyse av kjønnede dynamikker på samfunns- og parnivå. Vi finner i dette materialet at psykopatologi, rus og andre marginaliseringsfaktorer er viktige i de voldsutsattes fortellinger om voldsutøveren. Selv om det også er eksempler der voldsutøveren fremstår som en mann med makt og alle ytre kjennetegn på suksess, er hovedinntrykket i flertallet av fortellingene at voldsutøveren er en person som sliter, i tråd med studier av mannlige voldsutøvere (Askeland, 2015; Gadd & Jefferson, 2007).

Er det slik at dersom volden kan tilskrives rus eller sykdom, så er en kjønn- og maktanalyse ikke relevant? Det mener vi ikke. Vi vil tvert

om argumentere for at det ligger mye makt i det å velte sine følelser over på andre og ikke måtte ta ansvar for håndteringen av dem. Gjennom at man ikke tar ansvar for egne følelser eller konsekvensen av hvordan handlinger og emosjonelle utbrudd påvirker andre, setter man seg selv i en særstilling. Det fører til at det er noen andre som må bearbeide, rydde opp og opprette en noenlunde orden. Som vi viste i delen om misbruk av omsorg og kjærlighetspråket, så er dette arbeidet med å forstå partneren og gjøre relasjonsarbeidet ofte kjønnet. Når voldsutøvers atferd skaper frykt og krever at både partner og barn må gå på tå hev eller «gå på eggeskall», et begrep som flere av informantene brukte, ligger det betydelig makt i dette. Dette begrepet henspiller på voldsformer som går inn under definisjonen av et voldsregime (Johnson, 1995; Kelly & Johnson, 2008).

En kritikk av studier av voldsutøvere i den psykososiale kriminologiske tradisjonen er at et for sterkt fokus på voldsutøverens problemer som årsak til volden kan bidra til å bortforklare volden og voldsutøverens ansvar (Collier, in press). Sykdom, inkludert psykisk sykdom og diagnoser, er samfunnsmessig forankret, og forståelser av sykdom bygger på tilgjengelige vokabularer og forståelsesformer. I dagens vestlige samfunn er psykologiserende forklaringer og tankemåter blitt en del av allmenne forståelsesformer og har gått inn i dagligspråket (Rose, 1999). Med fremveksten av selvhjelps litteratur og ikke minst internett, er denne kunnskapen og dette vokabularet lett tilgjengelig. Flere av informantene opplevde at de hadde stor hjelp av å lese seg opp og finne diagnoser som passet på voldsutøveren. Slik ble han og hans handlemåter forståelig for dem, og de kunne legge bak seg grublerier om hva det var ved dem selv som gjorde at han oppførte seg som han gjorde. Kunnskapen gjorde det mulig å komme ut av relasjonen. Flere opplevde også at kommunikasjonen med voldsutøver ble lettere når de brukte kunnskapen de hadde opparbeidet om diagnosen i kommunikasjonen. Dette gjorde det mulig å planlegge bruddet og komme ut av forholdet. Imidlertid vil slike forklaringer også til en viss grad frita voldsutøveren for ansvaret for handlingene.

3.5 De kjønnede dimensjonene ved volden – en foreløpig oppsummering

Vi har valgt å analysere informantenes kjønnede erfaringer gjennom tre nivåer: strukturelt, kulturelt og subjektivt.

På det strukturelle nivået finner vi at ressurser har betydning for utsatthet og muligheten til å bryte ut av en relasjon, ressurser som både produseres og fordeles av samfunnsmessige institusjoner. Institusjonene kan både tilrettelegge for, og hindre voldsutøvelse. Kombinasjonen av at kvinner som gruppe både tjener mindre og eier mindre, samtidig som kvinner er mer utsatt for den alvorlige volden i parforhold, bidrar til kvinners utsatthet. Gjennom gode ytelser kan velferdsstaten modifisere konsekvensene for voldsutsatte kvinner av de økonomiske forskjellene mellom kvinner og menn i samfunnet.

På det kulturelle nivået finner vi at forestillinger om kjærlighet og omsorg er kjønnede ved at kvinner oftere tar på seg en omsorgsrolle i forholdet. Dette bidrar til kvinners større utsatthet. Det at kvinner ofte inntar denne rollen betyr utelukker ikke at menn også kan havne i en relasjon som voldsutsatte som tar omsorgsansvar for utøver. En studie av menns erfaringer av vold finner også dette (Lien & Lorentzen, 2019). I vår studie tar vi ikke utgangspunkt i ett kjønn, men ser på hvordan volden spiller seg ut på tvers av kjønn i data-materialet, med et blick for kjønnede mønstre og dynamikker. Noe mer påfallende enn utnyttelsen av kvinners omsorg, er vårt funn, at likestilling og kjønnsbalanse som ideal kan brukes som retorisk ressurs av voldsutøver. Dette viser at likestilte holdninger ikke nødvendigvis er uforenelige med vold.

På det subjektive nivået finner vi en tendens i materialet til at den voldsutsatte er ordinær, og voldsutøver er ekstraordinær. Det er ikke gitt at relasjonen mellom ordinær–ekstraordinær er en kjønnnet dynamikk, men ettersom kvinner ofte havner i en omsorgsrolle ovenfor den voldelige partneren blir også dette en kjønnnet faktor. Videre er seksuell og reproduktiv vold særlig kjønnnet, fordi det nærmest kun er kvinner som erfarer seksuell vold i parforholdet, og

den reproduktive volden er knyttet til biologiske kvinners kroppslige erfaringer.

3.6 Voldsutsatte mødre

Vi finner at det er særlige utfordringer knyttet til å være voldsutsatt og mor. Funnene presenteres på strukturnivå, på det kulturelle nivået og på et subjektivt nivå før vi diskuterer dem samlet. En følge av at kvinner utsettes for mer og grovere vold i parforhold enn menn (Bjørnholt & Hjemdal, 2018; Thoresen & Hjemdal, 2014), er at det også er flere mødre som er voldsutsatt enn fedre. I dette materialet har vi ingen fedre som er utsatt for grov vold, men vi kan ikke utelukke at fedre i samme situasjon vil kunne ha liknende erfaringer og muligens også særegne kjønnede erfaringer. Siden vi ikke har voldsutsatte fedre i vårt materiale beskriver vi her voldsutsatte mødres situasjon, utfra de 15 voldsutsatte mødrene i denne studien.

3.6.1 Tilfeldig hjelp, økonomiske omkostninger og barnefordeling som trussel

Vi vil belyse to funn på det strukturelle nivået, hvor det første tar for seg møtet med og betydningen av institusjoner, mens det andre beskriver de økonomiske omkostningene ved å være voldsutsatt mor.

Institusjonenes betydning

De 15 intervjuede mødrene kan deles inn i tre grupper når det kommer til betydningen av hjelp fra institusjoner. En tredjedel opplevde at de ikke fikk hjelp eller at hjelpeinstansene ble en tilleggsbelastning. For noen bidro familievernkontorene til å gjøre den allerede prekære situasjonen verre. En tredjedel hadde fått relevant hjelp, og har fått god hjelp også for barna. En tredjedel fant løsninger uten å involvere noen instanser utenom familien. Vi konsentrerer oss først og fremst om de fem mødrene som opplevde kontakten med hjelpeinstansene som en belastning.

Samlet sett beskriver de møtet med familievernkontor, barnevern og andre aktuelle instanser med at de ikke ble trodd. Dette førte til at mødrene opplevde at de ikke klarte å beskytte barna mot den

voldelige (eks-)partneren. Kvinnene beskriver at konsekvensen ble at volden og kontrollen som ekspartner hadde hatt over dem i parforholdet ble videreført gjennom hjelpeinstansenes insistering på at foreldrene må samarbeide. Nedenfor følger noen eksempler.

En kvinne ble pålagt å legge til rette for fars kontakt med barna til tross for at han var dømt for vold og seksuelle overgrep mot henne. Han hadde blant annet forsøkt å drepe henne mens barna så på, og det var blitt utstedt besøksforbud i et annet land. Når hun blir tvunget til å møte ham i rettsmøter og på familievernkontor er det en stor påkjenning for henne. Hun er redd ham, men føler at hun ikke når frem med sin bekymring for hva han kan gjøre imot barna hvis han får samvær:

Vi var på et møte på fredag, men jeg syns det er så vanskelig. Jeg pleide å få sånne ticks når han hadde en sånn monolog og var så sint. Det var sånne bevegelser da, og det gjorde han jo narr av selvfølgelig. Det ser jo helt rart ut og liksom ticksene varer. Så når vi satt på det møtet på fredag, så hadde ikke jeg, eller jeg prøvde delta òg, ikke sant. Du skal jo vise deg løsningsorientert og det er ikke måte på. Men jeg fikk liksom sånne ticks da.

Kvinnen beskriver en situasjon hvor møtet på familievernkontoret blir en belastning og et sted hvor han kan videreføre sin underminering av henne og gjøre henne redd. Mødrene som står i disse situasjonene mener det er for liten kunnskap hos hjelpeinstansene om hva som kjennetegner såkalte høykonfliktsaker. En kvinne opplevde at ekspartner fikk sympati på familievernkontoret, der han skrek, gråt og skjelte henne ut i behandlernes påsyn.

Dette møtet, det siste, jeg har faktisk tenkt på, jeg har veldig lyst til å gi dem litt tilbakemelding på det der, for jeg synes det var for dårlig. Jeg synes ikke de skal tillate det. Men han spiller jo også et kjempedrama. Så han bryter jo tilsynelatende sammen i gråt over og, altså, fortvilelse, bare fortvilelse over situasjonen (som) var så håpløs; jeg var så håpløs.

Hun mener at han spiller skuespill, og blir forundret over at de tror på han:

Jeg fikk faktisk en fornemmelse av at, at han lykkes med å få noe sympati. Av disse grove anfallene. Og jeg sitter jo bare der, jeg må, i en sånn situasjon, jeg tar liksom sånn stålkappe på meg, så blir liksom bare helt kald.

Kvinnene reagerer kroppslig og emosjonelt i slike situasjoner. En kvinne fortalte om kroppslige reaksjoner, ticks, når hun måtte møte voldsutøveren i møter om foreldresamarbeid. En annen fortalte at hun tok på seg en «stålkappe» mens terapeutene lot ekspartneren utagere.

Fordi det er jo helt umulig å ha en konstruktiv dialog. Så, nei, jeg sitter bare der og lukker av. Og så synes de sikkert jeg er lite konstruktiv og passiv-aggressiv, eller jeg vet ikke hva de tenker, om meg. Men jeg føler at de, de skjønner veldig lite av det hva det er som foregår i sånne forhold.

Ved å la ekspartner utagere under møtene tilrettelegger familievernkontoret for at volden kan fortsette. Det kan også virke som om kvinnene er redde for hvordan deres reaksjoner på ekspartnerens utagering blir forstått av hjelpeapparatet.

Møter med hjelpeinstanser kan også være med å videreføre kontroll. En kvinne forteller om hvordan ekspartnerens rett til innsyn i hennes økonomiske situasjon anvendes for å kontrollere henne. Men også hvordan han truer henne under møtet:

Vi har hele tiden klager, så han blir jo løpende oppdatert om, om min økonomi fordi han klager hele tiden. Og så innhenter de jo nye opplysninger, ikke sant, og når jeg går på arbeidsavklaringspenger, så går jeg jo ned i inntekt. Jeg føler meg jo på en måte som ganske rettsløs og gjennomsiktig. Han skal ha innsyn i alt mulig, fordi, men, det jo sånn systemet er. Ja, og så setter han seg på familievernet, virkelig, du vet, bøyer seg, vi sitter jo (på) stoler sånn ved siden av hverandre, men så bøyer han seg ned og

henger over stolen inn over meg. Og brøler sånn: hva er du sykemeldt for, er det hodet eller? Og så, du vet, en sånn en bevegelse opp mot hodet sånn, sånn: du er jo gal. En sånn type bevegelse.

I materialet er det altså fem kvinner som forteller om svært negative erfaringer med instanser som i utgangspunktet skal hjelpe dem. Det var også fem kvinner som fikk god hjelp, som i dette eksemplet: *«Men de på familievernkontoret, de er jo flotte mennesker, fordi de tilbød meg at jeg fikk komme og fortsatt gå til, altså gå til psykolog hos dem.»* For en annen kom hjelpen etter hvert: *«Men i hvert fall så kom vi til et vendepunkt at på en måte barnevernet på et tidspunkt skjønnte at dette ikke var en ordinær konflikt, men en asymmetrisk konflikt, dit kom vi – men det gikk mange år.»*

Disse voldsutsatte mødrenes erfaringer gir grunn til å stille spørsmål om alle familievernkontor og terapeuter har tilstrekkelig kunnskap om hvordan en asymmetrisk konflikt arter seg. Inntrykket er at det er noe tilfeldig hva slags hjelp voldsutsatte mødre får.

Mødres økonomiske omkostninger

Økonomi var særlig fremtredende som del av mødres fortellinger om oppbrudd fra en voldelig partner og i foreldresamarbeidet med en voldelig ekspartner. De økonomiske sidene ved å bryte med en voldelig partner som er far til felles barn, og som en problematisk side ved foreldresamarbeid etter samlivsbrudd, er et sentralt tema i flere av intervjuene. Åtte av mødrene lider økonomiske tap i forbindelse med samlivsbruddet og i etterkant, og noen har også blitt økonomisk utnyttet i løpet av samlivet. Dette spiller seg ut på ulike måter, som at han bevisst påfører henne økonomisk tap gjennom belåning eller andre ensidige økonomiske disposisjoner knyttet til felles bolig, at han nekter å betale henne ut, eller at han tilbakeholder verdier etter samlivsbruddet. En kvinne beskrev at hun tapte på booppgjøret: *«Det gikk jo over et halvt år, nesten et år, i hvert fall en åtte måneder, hvor han trenerte hva summen skulle være og han skyldte jo også noen penger på den kontoen, så jeg tapte jo kjempemasse.»*

En annen kvinne ble truet med at han skulle ødelegge økonomien om hun gikk fra ham. Mens de var separert tok han, uten at hun visste det, opp lån med pant i deres felles hus som han misligholdt, slik at huset måtte selges med tap på tvangsauksjon.

Noen av kvinnene aksepterer et dårlig booppgjør for å unngå konflikter som kan gå utover barna eller for å tilrettelegge for hans fortsatte kontakt med barna, slik som en kvinne sa: *«Vi leide en leilighet da inne i [by], også bygde vi den hytta og da sa jeg at «det bare overtar du». Han fikk også bilen, for jeg sa at «hvis du skal komme i fra [by] til [sted] for å ha samvær med datteren så måtte jo han ha bilen».*

Andre klarte ikke å ta kampen om booppjøret på grunn av helse-skader de fikk som følge av volden. En kvinne sa: *«Jeg tror jeg tapte noen hundre tusen på det da, men det – det var han advokaten min som sa da, at med min psykiske helse, for da – jeg slet jo mye med selvmordstanker i hele fjor høst. Midt oppi alt dette. Så han sa at «nå er det best for meg».*

Etter samlivsbrudd opplever flere at eks-partneren bidrar minimalt til barnas underhold, og at stadige krangler om penger blir et middel for fortsatt vold og kontroll over henne. Dette er tilfelle for denne kvinnen:

For det handler også om, for det er også penger. At han hele tiden skal forsøke å presse penger fra oss fra alt mulig. Ja, men det kan vi godt gjøre, men så skal du betale meg, så og så mye fordi, et eller annet, han betaler det barnebidraget som kan tvangsinnkreves via NAV. Og ikke en krone mer. Men samtidig så kommer han jo innimellom på forskjellige ting hvor han argumenterer for at jeg skal betale ham noe fordi et eller annet. Og det blir jo bare sånn, det er jo bare en måte å ydmyke meg på. Han vet jo godt at han betaler det absolutte minimum, så å betale ham mer penger (ler). Det blir jo sånn rett og slett en maktdemonstrasjon. At det kan han få meg til, selv om det ikke er noe i det.

Gjennom omkamper om bidrag får han også innsyn i hennes økonomi og dermed kjennskap til at hun går på arbeidsavklaringspenger, noe han bruker mot henne. Volden får økonomiske omkostninger på flere nivåer og økonomisk fordeling i forbindelse med felles barn anvendes også som en måte å utøve kontroll.

Barnefordeling som en trussel og videreføring av volden

En kvinne oppsøkte ikke hjelp da mannen ble psykisk syk og voldelig, men fant en løsning på egen hånd. Hun ønsket både å unngå konfrontasjon med voldsutøver, men også å unngå en eventuell barnefordelingssak. Hun fryktet hva de institusjonelle rammebetingelsene som tilrettelegger for likestilt foreldreskap ville føre til om hun brøt opp relasjonen. Derfor betalte hun heller hans utdanning i utlandet slik at han flyttet, og unngikk dermed å involvere utenforstående instanser. Hun var redd for at mannen, som hun anså som alvorlig psykisk syk, skulle få samvær alene med barnet. Etter hvert kom han i behandling og har nå samvær, men hun har fortsatt kontakt med institusjonen der han får behandling, slik at hun kan være trygg for barnet under samvær. I ettertid er hun glad for at det ble en udramatisk og lykkelig slutt: *«Jeg kjenner på meg selv av og til en sånn voldsom, nesten lykkefølelse over at det gikk bra. Tross alt.»*

En annen kvinne fortalte at partneren truet henne med en *«skitten rettsak»*, at han ville kreve hele omsorgen eller delt omsorg, kidnappe barna til et annet land eller drepe dem alle:

I og med at trusselen går på barnet ditt: «Hvis du flytter, så tar jeg med meg henne og drar til et annet land. Du får aldri se henne igjen.» Og det er klart at i dag så ville jeg jo ikke ha trodd på sånt, for jeg ville tenkt at «åh, jeg går til politiet» eller et eller annet sånt, men den gangen og da var jeg så langt – jeg var knekt så langt ned at jeg trodde han ville få det til.

Frykt for at barnet skal lide overlast under samvær hos voldsutøver kan hindre den voldsutsatte fra å bryte relasjonen. Det å ivareta barna i en situasjon der mor frykter at de utsettes for vold eller overgrep hos far, eller der mor ser far som uegnet som omsorgs-

person, er en kilde til bekymring og en stor utfordring, slik en kvinne ga uttrykk for: *«Det her har jeg jo slitt med veldig, den vurderingen, om hvor ille skal en person være da. – Før de ikke bør ha noe med den personen å gjøre. Hvor mye tåler barn?»*.

En kvinne uttrykte bekymring for hva far kan gjøre mot barnet siden han er tidligere dømt for vold og seksuelle overgrep mot henne:

Det jeg er redd for med jenta mi, jeg vet ikke jeg altså, kanskje han ikke gjør henne noen ting, men han har jo, altså han er jo, kjenner jo ikke, forstår jo ikke grenser, ikke sant, når det gjelder seksuelle aktiviteter, syns jeg da.

En annen kvinne fortalte om episoder med vold under samvær, og kontrollerende atferd overfor barna. Hun var også bekymret for hans store pornoforbruk, herunder bilder av svært unge jenter, men er nøye med å presisere at hun ikke har noen indikasjon på at han skulle forgripe seg på døtrene. Frykten uttrykkes mer implisitt:

Og jeg tror også at han liker unge, men det betyr jo ikke at han, altså jeg har ikke hatt noen grunn til å tenke at han, det er jo sånn som man på en måte får bilder i hodet sitt. At man blir redd at han skal liksom gjøre noe mot jentene og sånn, men det har jeg ikke hatt noe ...

Samarbeid om barna kan anvendes av voldsutøver som en arena for å utøve kontroll og fortsette å true mor. Foreldresamarbeid i etterkant av et samlivsbrudd krever jevnlig kontakt, samarbeid omkring økonomiske utgifter og ikke minst fysisk tilstedeværelse ved overlevering av barnet. Dermed kan samarbeidet om barnet etter bruddet gjøre at vold og kontroll videreføres. En kvinne ble utsatt for seksuelle overgrep av ekspartner over flere år i forbindelse med overlevering og henting av barn. En annen ble utsatt for stalking og anonyme trusler som hun tror kom fra ham, samtidig som krangler om samvær og økonomiske utgifter gjorde livet hennes svært vanskelig etter samlivsbruddet. Flere av dem som er tvunget til å samarbeide med ekspartner om barna sier de er mer redde nå enn før bruddet. En kvinne beskrev at da hun var i forholdet, hadde hun

mer styr på det. Selv om hun var redd i relasjonen, var hun mye reddere i etterkant av bruddet. En annen kvinne knyttet frykten mer eksplisitt til samarbeidet om deres felles barn: *«Men ettersom vi har et barn sammen, så har han jo fortsatt kontakt med meg. Jeg kan grunnen ikke ha den kontakten (for) den gjør at faktisk volden fortsetter. Og han driver og utøver makt og kontroll.»*

Vi har sett til nå at mødrene forteller om konflikter med voldsutøver om daglig omsorg og samvær med barna etter samlivsbrudd, og hvordan møtet med hjelpeinstansene i beste fall er til hjelp, men i verste fall kan fungere som en ytterligere belastning. Neste avsnitt tar for seg hva kvinnene mente var årsaken til unnfallenheten fra hjelpeapparatet.

3.6.2 Misbruk av den kulturelle forestillingen om kjønnsbalanse

Tre av mødrene mente at voldsutøveren anvender seg av en trope om kjønnsbalanse i etterkant av bruddet for å tvinge igjennom viljen sin. En kvinne formulerte det slik: *«Det er nesten komisk vet du for han – han krevde symmetri. Han krevde ikke delt bosted, men han skulle ha symmetri. Nei, så han skal ha femti-femti da, for det hadde han krav på»*. En annen kvinne var tydelig på at dette var misbruk av likestillingens språk: *«Så jeg synes at, det er en liten misforståelse av, en misforstått likestilling der. At mødrene skal holdes nede og fedrene skal få likestillingen i sine armer.»*

En tredje kvinne forteller om flere rettsaker om barnefordeling: *«Han har jo kjørt – nå er det liksom tredje runde i – i retten og ja, jeg føler at han er ute etter å knekke meg da. Både økonomisk og psykisk via retten. Via sine rettigheter som far.»* Hun er svært bekymret for at barna påføres skade av samvær med far, og det er også hun som må hjelpe barna til å bearbeide konsekvensene: *«Altså jeg føler litt at ja han skal ha – han har rettigheter, og så må jeg etterpå kjøre ungene på Barne- og ungdomspsykiatrisk for at de må ha behandling etterpå»*.

Idealet om et likestilt foreldreskap innebærer også et ideal om at far skal være engasjert fra første stund, og skal bistå mor ved barsel. For

en voldsutsatt mor kan dette bli nok en belastning. En kvinne fortalte at mannen var svært lite omsorgsfull under graviditeten og etter fødselen, og skjelte henne ut og presset henne til aktiviteter like før og etter fødsel. Fordi barnet ble født med keisersnitt lå hun på sykehuset nesten en måned:

Og der var han da, tok fri og var på sykehuset, og jeg tror han er litt sånn oppmerksomhets-, altså han likte den der oppmerksomheten. Han likte å være der og være nybakt far og sånn, men det betyr jo også at han ikke har permisjon, annet enn en uke etter vi kom hjem igjen jo.

Hun mente at han brukte sin permisjon mens hun lå på sykehus for å få oppmerksomhet selv som nybakt far, istedenfor å hjelpe til med barnet når de kom hjem. Det handlet altså om hans rettigheter og følelser, som jo ikke er overraskende siden relasjonen var preget av at hans behov var i sentrum.

Mødrene fortalte altså om at idealet om kjønnsbalanse både i forkant og etterkant av bruddet av noen av de voldelige fedrene anvendes for å utøve kontroll.

3.6.3 Emosjonelt ekstraarbeid og morskap på tå hev

Mødrene utførte et betydelig emosjonelt arbeid gjennom å fungere som buffer mellom barna og voldsutøver både i relasjonen og i etterkant av samlivsbruddet. Flere av dem som hadde felles barn med voldsutøver forteller om barnefarens manglende interesse for barnet, i forkant av og etter fødselen. Andre forteller at voldsutøveren hadde en autoritær foreldrestil og i noen tilfelle utøvde vold mot barna.

Flere av mødrene kompenserte for fedrenes manglende interesse og mangelfulle foreldrekompetanse ved å ta mer av det praktiske ansvaret for barna selv. En kvinne beskrev det slik:

Han var jo totalt uinteressert. Altså både før han [barnet] kom og etter at han kom. Nei, så igjen så tror jeg at han ikke egentlig vet hvordan man skal trøste et barn. Og så – han tålte jo ikke at han

skrek på stallebordet, han skrek jo «ti still» til han på stallebordet, så jeg begynte jo å ta over da, hvis jeg var hjemme, så tok jeg over alt sånt da.

Hun følte seg ikke trygg på at faren kunne ta vare på deres felles barn. Dette førte til at hun begynte å jobbe mindre og begrenset jobbreisene, «*for jeg opplevde det som at det var utrygt for sønnen min å være alene med faren da*». Mot slutten av relasjonen begynte hun «*å liste seg rundt*» for å gi sønnen en brødskeiv om han ble sulten etter at faren hadde sagt at kveldsmaten var over. En annen kvinne forsøkte å få barna ut av situasjonen: «*Det ble farlige situasjoner i hjemmet. Jeg skulle jo prøve å hindre at barna opplevde for mye dramatik, så jeg begynte å sende barna til mine foreldre i helgene.*»

Flere av dem som hadde særkullsbarn opplevde at partneren var streng og urimelig mot barnet. En kvinne fortalte: «*Han var veldig sånn nøye og sånn, så [hennes særkullsbarn] kunne ikke leke med biler på gulvet. Fordi at da skrapte det opp parketten. Så det var veldig masse sånne – han var veldig streng da sånn.*» En annen kvinne måtte skjule sine følelser for barna for ikke å provosere ham:

Ungene da, som etterhvert bodde delvis hos meg og delvis hos faren sin, når de kom til meg, så merket jeg – jeg gledet meg alltid veldig til at de skulle komme, det var liksom det største – og jeg merket det at hvis jeg var veldig glad da, så ble det surt ... da ble han sur når de kom ... men hvis jeg holdt igjen og ikke var så glad, så var han enklere å ha med å gjøre. Men de så at jeg endret meg totalt, så ungene kjente meg etterhvert igjen når de kom, da.

For de mødrene som hadde særkullsbarn kunne det fremprovosere et brudd at han truet barna. For disse mødrene ser det ut til at de lettere kan bryte fullstendig med ekspartner og dermed unngå kontakt med voldsutøveren. Dette gjaldt imidlertid ikke alle; i ett tilfelle var stefar voldelig imot mor, men en viktig omsorgsperson for hennes barn.

Alvorlige trusler mot felles barn kunne også føre til beslutning om å forlate voldsutøver. I et tilfelle truet han med å drepe familiens katt

etter en krangel, noe han også gjennomførte. Deretter truet han med drap og selvdrap: *«Ja, også sa han at hvis vi skulle skilles så kunne han love meg at det ville bli en skitten rettssak. Det endte jo med da at sommeren etter, så tok jeg med meg sønnen, også rømte vi, for jeg var livredd.»*

Mødrene gjør så godt de kan for å skjerme barna, noe som utgjør et emosjonelt ekstraarbeid og en tilleggsbelastning i den allerede vanskelige situasjonen de er i.

3.6.4 Voldsutsatt mor og likestilt foreldreskap

Nå vil vi oppsummere funnene om voldsutsatte mødre for å diskutere dem opp mot tidligere forskning og peke på hvor det trengs mer kunnskap.

Noen av de voldsutsatte mødrenes erfaringer med familievernkontor, barnevern og terapeuter gir grunn til å stille spørsmål om hjelpeapparatet har tilstrekkelig kunnskap om hvordan en asymmetrisk konflikt arter seg. Det ser ut til at det er noe tilfeldig hva slags hjelp voldsutsatte mødre får. Selv om vold, foreldreskap og samlivsbrudd har vært gjenstand for forskning flere tiår (Eriksson, 2007; Hester & Radford, 1992; Keskinen, 2005; Radford & Hester, 2006), finnes det lite forskning på voldsutsatte mødres erfaringer under og etter samlivsbrudd i en norsk kontekst. Det har heller ikke blitt forsket på hvordan hjelpeapparatet forstår og forholder seg til vold og foreldreskap. Det er grunn til å anta at både etnisk bakgrunn, sosial klassebakgrunn og utdanningsnivå former og begrenser voldsutsatte mødres foreldreskap og muligheter, men heller ikke dette har blitt forsket på. Nylund (2012) fant i en studie av mekling i høykonfliktsaker at den obligatoriske meklingen ved samlivsbrudd kunne bidra til å tilsløre vold. Torvik (2019) fant i en gjennomgang av sakkyndig-erklæringer at volden ofte «forsvinner» og ikke vektlegges og at ikke det tas hensyn til de voldsutsatte mødrenes ekstrabelastninger med å bidra til voldsutøvende fedres samvær. Tvert om tolkes mødres bekymring for barnas omsorgssituasjon hos far som manglende vilje til samarbeid fra mors side.

Det er et økende fokus på barneperspektivet på vold i nære relasjoner (Øverlien et al., 2016; 2017). Dette har nok vært avgjørende for å få frem hvordan barn lider av å vokse opp som vitner til vold, og at deres situasjon må ivaretas. Samtidig finner vi tendenser i vårt materiale til at den voldsutsatte morens situasjon ikke i tilstrekkelig grad anerkjennes av hjelpeinstansene. Det å bli utsatt for vold kan også påvirke kapasitet til og mestring av foreldreskapet, som kan være et argument for å styrke oppfølgingen av voldsutsatte foreldre.

En kvinne fortalte at det var først da hjelpeinstansene ble bekymret for hennes omsorgsevne at hun fikk hjelp til barnet. Hun hadde da lenge forsøkt å få hjelp fra flere instanser, herunder barnevernet. Dette belyser også at den voldsutsatte moren mener at barnefordeling kan anvendes og føles som trussel, som igjen henger sammen med at den voldsutsatte moren frykter at voldsutøver skal påføre barnet skade. Det har vært en positiv endring i de voldsutsattes favor i rettsapparatet. Kristin Skjørtens analyser av saker fra Lagmannsretten (2004; 2016) viser at vold i økende grad gjøres relevant i saker om daglig omsorg og samvær, og at barn i økende grad blir hørt. Men det finnes mindre kunnskap om hvordan foreldreskap og partnervold håndteres i saker om samvær og daglig omsorg som avgjøres utenfor rettsapparatet.

En del av mødrene opplever i møtet med hjelpeapparatet at idealet om likestilt foreldreskap blir en ressurs for voldsutøver. I Norge står normen om likestilt foreldreskap sterkt, og det forventes at foreldre samarbeider om barna etter samlivsbrudd. Likestilt foreldreskap kan ses som en underkategori av likestilt parforhold. Med en økende andel foreldre som velger delt bosted for barna etter samlivsbrudd (Blaasvær et al., 2017), øker også kravene til regelmessig kontakt og samhandling mellom foreldrene.

Denne studien viser at den fortsatte kontakten med voldsutøver gjennom felles foreldreansvar og daglig drift av barnas liv representerer potensielle psykiske og sosiale belastninger som tidligere i liten grad har blitt undersøkt i Norge. Det å beskytte barna i en situasjon som voldsutsatt og etter samlivsbrudd blir et emosjonelt

ekstraarbeid. Felles barn gjør det vanskeligere å bryte, mens det å ha særkullsbarn synes å gjøre det enklere å komme seg ut av forholdet. Disse tendensene er noe som hjelpeapparatet burde ha kunnskap om.

Endelig er økonomi også viktig for de voldsutsatte mødrene. Vi finner at mødrene i særlig grad må bære de økonomiske omkostningene i forbindelse med booppgjør og foreldresamarbeid, og at dette utgjør en tilleggsbelastning i en allerede presset situasjon.

4 Oppsummering, konklusjon og anbefalinger

I denne rapporten har vi belyst tre forhold:

1. hvordan utsatthet for vold i parforhold fordeler seg mellom kvinner og menn
2. ulike forståelser og teorier om vold i parforhold
3. de kjønnede dimensjonene og kroppslige erfaringene av vold i parforhold

Vi vil her oppsummere hvordan rapporten belyser disse forholdene.

Gjennom en reanalyse av data fra omfangsstudien *Vold og voldtekt i Norge* ble det klart at hvordan vold i parforhold defineres, har betydning for bildet av hvordan vold i parforhold fordeler seg mellom menn og kvinner. Både reanalysen og den opprinnelige undersøkelsen viste at kvinner var utsatt for mer grov vold og for flere voldshendelser enn menn, og at det alt overveiende er kvinner som opplever seksuell vold i parforhold er. Den milde volden er jevnt fordelt mellom kvinner og menn. Volden hadde større konsekvenser for kvinnene, som i større grad fryktet å bli skadet og drept. Funnene i den kvalitative studien både viser og utdyper det kjønnede voldsbildet som kommer frem i omfangsstudien. Den kvalitative studien gikk i dybden på enkelte sider av kvinners større utsatthet, som utsatthet for flere voldshendelser (reviktimisering) og utsatthet for seksuell og reproduktiv vold i parforhold.

4.1 Overrapportering av mild vold?

Den kvalitative studien bidrar til å reise spørsmål ved grensdragningen mellom vold og andre negative erfaringer i parforhold, som ikke bør regnes som vold. Gjennom intervjuer med personer som hadde rapportert om vold i omfangsstudien fant vi at en del kanskje ikke levde i en voldelig asymmetrisk relasjon. Problemene vi hadde

med å rekruttere menn fra omfangsstudien, og andelen menn som fortalte om opplevelser som vi ikke vil kalle vold, kan også være en pekepinn om at den milde volden er overrapportert. I noen andre studier følger denne overrapporteringen et kjønnmønster, med høyere overrapportering for menn (Ackerman, 2015; 2018; Myhill, 2017). Vårt materiale er for lite til at vi kan si om dette er tilfelle også her. Det bør undersøkes i fremtidige omfangsstudier, gjennom oppfølgingsspørsmål om kontekst og/eller en større kvalitativ oppfølging for bedre å kunne skille mellom hendelser som bør regnes som (mild) vold og hendelser som ikke bør regnes som vold. Det er viktig å forbedre metodene for måling av vold i omfangsstudier, slik at studiene best mulig fanger opp relevante forskjeller i utsatthet, erfaringer og konsekvenser av volden.

De ulike måtene å definere vold på i studier av vold, peker mot et større teoretisk og politisk landskap om hvordan vold som samfunnsproblem forstås, og hvordan vold i nære relasjoner har blitt forstått. Forskning, allmenne forståelser av vold som fenomen og politiske tiltak henger sammen. Det er derfor nødvendig kontinuerlig å undersøke hvilke forutsetninger og problemforståelser som legges til grunn, i tillegg til hva som inngår i definisjonen av vold og hva som utelates.

4.2 Velferdsstaten kan modifisere konsekvenser

På det strukturelle nivået finner vi at de samfunnsmessige institusjonene har betydning. Institusjonene kan både tilrettelegge for, og hindre, voldsutøvelse. Institusjoner produserer og fordeler ressurser som er viktige blant annet for muligheten til å bryte ut av en relasjon. Kombinasjonen av at kvinner som gruppe både tjener mindre og eier mindre, samtidig som kvinner er mer utsatt for den alvorlige volden i parforhold, bidrar til kvinners utsatthet. Gjennom gode trygdeytelser kan velferdsstaten modifisere konsekvensene de økonomiske forskjellene mellom kvinner og menn i samfunnet får for voldsutsatte kvinner. Når institusjoner bidrar til kjønnete mønstre i utsatthet bryter det med idealet om at institusjoner skal fremme rettferdighet slik at alle får realisert sitt fulle menneskelige potensial.

4.3 Kjønsdimensjonens betydning for vold

På det kulturelle nivået finner vi at forestillinger om kjærlighet og omsorg er kjønnete ved at kvinner i større grad tar på seg en omsorgsrolle i forholdet, og dette bidrar til kvinners større utsatthet. Det at kvinner ofte inntar denne rollen betyr ikke at menn også kan havne i en relasjon som voldsutsatte som tar omsorgsansvar for utøver.

Mens denne utnyttelsen av kvinners omsorg og kjærlighet også er kjent fra annen forskning, er det et mer overraskende funn i materialet at likestilling og kjønnsbalanse som ideal kan brukes som retoriske ressurser av voldsutøver.

På det subjektive erfaringsnivået fant vi i det kvalitative materialet en tendens til at den voldsutsatte er ordinær, og voldsutøver er ekstraordinær. Det er ikke gitt at relasjonen mellom ordinær–ekstraordinær er en kjønnedynamikk, men ved at kvinner ofte havner i en omsorgsrolle ovenfor den voldelige partneren, blir dette en kjønnedynamikkfaktor.

Videre viser våre data at seksuell og reproduktiv vold er videre særlig kjønnete voldsformer. Disse voldsformene kan overlappes på flere måter, og er knyttet til biologiske kvinners kropp. Den seksuelle volden bryter med retten til å utvikle et eget seksuelt selv, noe som bare kan skje i rettferdige og likeverdige relasjoner, og dette gjør den særlig skadelig.

4.4 Mødres særegne stilling

I analysen av mødrenes erfaringer finner vi at på det strukturelle nivået er det særlig frykt for, og realiteten av, hvordan barna kan ivaretas etter brudd med en voldelig partner som spiller inn. Det ser ut til at det er tilfeldig hva slags forståelse og kunnskap de voldsutsatte mødrene blir møtt med i hjelpeapparatet. En del av mødrene forteller om svært negative erfaringer i møte med institusjoner som i utgangspunktet skal være der for å hjelpe dem. Flere av de volds-

utsatte mødre har også store økonomiske omkostninger knyttet til samlivsbruddet, fordelingen av boet og foreldresamarbeidet.

På det kulturelle nivået opplever de voldsutsatte mødre at forestillingen om likestilt foreldreskap og kjønnsbalanse blir misbrukt, ved at voldsutøver anvender dette for å videreføre trusler, kontroll og opprettholdelsen av asymmetri.

På det subjektive nivået finner vi at mødre gjør et betydelig emosjonelt ekstraarbeid for å skjerme barna mot konsekvensene av den vanskelige situasjonen som mor og barn befinner seg i. De utfører et morskap på tå hev, hvor de både skal ivareta barna og passe seg for ikke å provosere voldsutøveren, som i noen tilfeller er far til barnet og i andre tilfeller stefar. Vi finner i vårt materiale at det er lettere å bryte ut av relasjonen og komme seg videre i livet om man har særkullsbarn.

4.5 Implikasjonene for forskning

4.5.1 Kjønnsperspektiv i all forskning på vold i parforhold

Siden kvinner er særlig utsatt for spesifikke voldsformer, flere voldsformer og mer og grovere vold, er det viktig å ha et kjønnsperspektiv på vold i parforhold. Det trengs både egen forskning på ulike sider av voldens kjønnsdimensjoner, og at kjønnsperspektivet gjennomsyrrer studier av vold i nære relasjoner. Videre er det viktig at studier legges opp slik at de gir et mest mulig korrekt bilde av kjønnete mønstre i utsatthet og at relevante kjønnete dimensjoner fanges opp. Dette krever et systematisk arbeid med definisjoner og metoder. Denne studien har påbegynt et slikt arbeid, men det er behov for å videreutvikle dette mer systematisk i nye studier. Det er også viktig å studere kjønn i sammenheng med andre forskjellsdimensjoner, noe denne studien bare i begrenset grad har hatt mulighet for.

4.5.2 Behov for forskning på seksuell og reproduktiv vold i parforhold

Denne studien finner at seksuell vold er en viktig del av vold i parforhold, og at seksuell vold i parforhold og reproduktiv vold er voldsformer som spesifikt rammer kvinner, og som også kan overlape. Disse formene for vold bør både studeres separat, og integreres i studier av vold i parforhold, som del av det komplekse voldsbildet som utgjør asymmetrien i parrelasjonen og for å få frem skadepotensialet ved konkrete hendelser. Den seksuelle og den reproduktive volden må inngå i alle mål for partnervold, og ses i sammenheng med andre voldsformer; et slag i magen eller voldtekt fra partner har en annen betydning, og representerer et større skadepotensial om kvinnen er gravid. For å bedre gripe den seksuelle volden og dens implikasjoner, vil det være hensiktsmessig å dra nytte av studier som er gjort på seksuelle overgrep i andre kontekster. Samtidig vil det være interessant å undersøke sammenhengen mellom den seksuelle volden i parforhold og seksuell vold i andre relasjoner og kontekster.

4.5.3 Behov for forskning på voldsutsatte mødre

Vi vil videre fremheve voldsutsatte mødres særlige utfordringer, som en særegen og kjønnert form for utsatthet, der lovgivning og normer om likestilt foreldreskap kan bidra til at det blir vanskelig å bryte ut av voldelige forhold og til at volden videreføres gjennom foreldresamarbeid om barn etter samlivsbrudd. Det å ivareta barna i en situasjon der de har samvær med en far som oppfattes som psykisk ustabil og ikke en god omsorgsperson, påfører mødrene en betydelig merbelastning. Det vil være viktig med mer forskning på voldsutsatte mødres erfaringer, behov og møter med hjelpeapparatet og hvordan mødre utsatt for vold ivaretas både som mødre og individer.

4.5.4 Behov for videre utforskning av skjæringspunktet mellom psykologiske forklaringer og samfunnsmessige og kjønnede forklaringer på voldsutøvelse

Vi finner i denne studien en sammenheng mellom to perspektiver som ofte blir sett på som gjensidig utelukkende; psykologiske forklaringer på voldsutøver og mer samfunnsmessige og kjønnede forklaringer på hvorfor særlig menn utøver vold. Gjennom vårt

begrepspar om ordinær møter ekstraordinær og en diskusjon av kjønnede mønstre av omsorg og kjærlighet – og frykt – blir det mulig å både ta høyde for at noen voldsutøvere blir sett som psykisk syke, samtidig som man kan identifisere at den voldsutsatte og hjelpeapparat fortsatt påvirkes av kjønnede makthierarkier. Dette er også viktig å følge opp med videre forskning.

4.5.5 Behov for å studere samfunnsmessige årsaker til vold i parforhold

Endelig viser vi gjennom å studere vold som erfaring belyst gjennom de institusjonelle betingelsene som gjør volden mulig, behovet for å studere de samfunnsmessige årsakskjedene og sammenhengene som gjør volden mulig og hvordan disse henger sammen med kjønn – og andre forskjellsdimensjoner som vi ikke har hatt mulighet til å belyse her, men som det vil være viktig å belyse nærmere.

4.6 Implikasjonene for politikkutvikling på feltet

Vi vil trekke fram fire viktige implikasjoner for politikkutvikling:

4.6.1 Kunnskapen i hjelpeapparatet må styrkes

Vi vil særlig her trekke frem at det ser ut til at det er tilfeldig hjelp hva slags hjelp voldsutsatte mødre får. Dette tilsier at kunnskapen i hjelpeapparatet må styrkes. Det gjelder både familievernkontorene og barnevernet, samt rettsvesenet. Det er nødvendig å ruste hjelpeapparatet til å gjenkjenne partnervold i saker om omsorg og foreldreskap etter samlivsbrudd. De ansatte må ha kunnskap om dynamikken i asymmetriske forhold, være klar over særlig kvinners frykt for voldsutøveren og for barna, og de kjønnede dynamikkene som finnes i slike relasjoner. I systemet for foreldresamarbeid etter samlivsbrudd ligger en forventning om to adekvate foreldre som vil hverandre og barna vel. I relasjoner hvor det utøvd vold er det ikke gitt at voldsutøver verken ønsker eller vil oppføre seg slik som man kunne forvente. Et annet viktig element er økt forståelse og oppmerksomhet om økonomisk tap for den voldsutsatte ved brudd med en voldelig partner.

4.6.2 Det er behov for en særlig oppmerksomhet om seksuell og reproduktiv vold

Vi vil fremheve behovet for oppmerksomhet om seksuell vold og reproduktiv vold som viktige elementer av vold i nære relasjoner. Særlig er det sentralt for å forstå det samlede trussel- og voldsbildet. Konsekvensen av dette er at arbeidet mot voldtekt og annen seksuell vold, som seksuell trakassering, må ses i sammenheng med arbeidet mot vold i nære relasjoner.

4.6.3 Kvinners frykt må tas på alvor

Kvinnens frykt for å bli skadet eller drept utgjør en viktig kjønnsforskjell. Det er viktig å ta kvinners frykt på alvor, og å se volden i sammenheng med partnerdrap.

4.6.4 Brede, generelle tiltak er viktig for voldsforebygging

Den siste politiske implikasjonen vi vil fremheve er at gode og rettferdige institusjoner og universelle ordninger er viktige, og at arbeidet for å hindre vold må skje sammen med endring av kjønnete strukturer som bidrar til vold. Brede, generelle tiltak for forbedring av oppvekst, utdanning og helse vil være viktige voldsforebyggende tiltak. Eksempler på slike tiltak er støtte til familier, som gjør dem bedre i stand til å løse sine oppgaver, bedring av det sosiale miljøet, seksualundervisningen og opplæring i relasjoner i skolen, og bedre støtte i situasjoner av særlig utsatthet, som omkring fødsel og barsel. Slike brede tiltak må skje samtidig med oppbyggingen av kunnskap og bevissthet om vold og kjønnete dynamikker i forhold der den ene utsettes for vold, og ved samlivsbrudd, i alle deler av hjelpeapparatet.

5 Liste over publikasjoner i prosjektet

5.1 Artikler og bokkapitler

1. Bjørnholt, M. (in press). Theorizing sexual violence in intimate relations in Scandinavia; a literature review. In M. B. Heinskou, M.-L. Skilbrei & K. Stefansen (Eds.), *Rape in the Nordic countries*. London: Routledge.
2. Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M., & Mossige, S. (2019). Vold i nære relasjoner: Et felt i bevegelse. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
3. Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019). «Jeg ville jo si nei» – seksuell vold i parforhold. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
4. Bjørnholt, M. (2019). Vold i parforhold – fortsatt et likestillingsproblem. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
5. Bjørnholt, M., & Rosten, M. (submitted). Male victims of violence and men's rights struggles: A perfect match? I L. Gottzén, M. Bjørnholt & F. Boonzaier (Eds.), *Men, masculinities and intimate partner violence*. London/New York: Routledge.
6. Bjørnholt, M. (2019). The social dynamics of re-victimization and intimate partner violence: An embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90–110.
doi: 10.1080/14043858.2019.1568103
7. Bjørnholt, M., & Hjemdal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender; does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479.
doi: 10.1332/239868018X15366982109807

8. Bjørnholt, M. (2018). How to make what really matters count in economic decision-making: Care, domestic violence, gender responsive budgeting, macro-economic policies and human rights. I V. Giorgino & Z. D. Walsh (Eds.), *Co-designing economies in transition: Radical approaches in dialogue with contemplative social sciences* (pp. 135–159). London: Palgrave Macmillan.

5.2 Bøker og monografier

1. Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M., & Mossige, S. (red.) (2019). *Vold i nære relasjoner: Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
2. Gottzén, L., Bjørnholt, M., & Boonzaier, F. (Eds.) (in progress). *Men, masculinities and intimate partner violence*. London/New York: Routledge.
3. Bang-Olsen, I. (2018). «Det var dråpen» om kvinners oppbrudd fra voldelige parforhold (Hovedoppgave i psykologi). Universitetet i Oslo, Oslo.

6 Litteratur

- Ackerman, J. M. (2015). Over-reporting intimate partner violence in Australian survey research. *British Journal of Criminology*, 56(4), 646-667.
- Ackerman, J. (2018). Assessing conflict tactics scale validity by examining intimate partner violence overreporting. *Psychology of Violence*, 8(2), 207--217. doi:http://dx.doi.org/10.1037/vio0000112
- Aghtaie, N., Larkins, C., Barter, C., Stanley, N., Wood, M., & Øverlien, C. (2018). Interpersonal violence and abuse in young people's relationships in five European countries: Online and offline normalisation of heteronormativity. *Journal of Gender-Based Violence*, 2(2), 293-310.
- Alsaker, K., Moen, B., Baste, V., & Morken, T. (2018). Seksuell tvang i ekteskap eller samboerforhold henger sammen med annen type partnervold. *Sykepleien Forskning*, 13, e70230, 1-21. doi:10.4220/Sykepleienf.2018.70230
- Askeland, I. R. (2015). *Men voluntarily in treatment for violent behavior against a female partner: Who are they?: Violent behavior, childhood exposure to violence, mental health and treatment dropout* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Andersson, U., Edgren, M., Karlsson, L., & Nilsson, G. (2016). Våldtäkt i Sverige 1990–2013: Ett historiskt och interseksjonelt perspektiv på berättelser om våldtäkt inom olika genrer [Rape in Sweden 1990–2013: A historical and intersectional perspective on narratives of rape in different genres]. *Gränsløs: Tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv*, 6, 82-92.
- Bacchi, C. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Pearson, Australia: Frenchs Forest.
- Bacchi, C. (2015). The turn to problematization: Political implications of contrasting interpretive and poststructural adaptations. *Open Journal of Political Science*, 5(1), 1-12.
- Bang-Olsen, I. (2018). «Det var dråpen» om kvinners oppbrudd fra voldelige parforhold (Hovedoppgave i psykologi). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Bjørnholt, M. (2018). How to make what really matters count in economic decision-making: Care, domestic violence, gender responsive budgeting, macro-economic policies and human rights. In V. Giorgino & Z. D. Walsh (Eds.), *Co-designing economies in transition: Radical approaches in dialogue with contemplative social sciences* (pp. 135–159). London: Palgrave Macmillan.
- Bjørnholt, M. (2019a). The social dynamics of re-victimization and intimate partner violence: An embodied, gendered, institutional and life course perspective. *Nordic Journal of Criminology*, 20(1), 90-110.
- Bjørnholt, M. (2019b). Vold i parforhold – fortsatt et likestillingsproblem. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørnholt, M. (in press). Theorizing sexual violence in intimate relations in Scandinavia: A literature review. In M. B. Heinskou, M.-L. Skilbrei & K. Stefansen (Eds.), *Rape in the Nordic Countries*. London: Routledge.
- Bjørnholt, M., & Helseth, H. (2019). «Jeg ville jo si nei» – seksuell vold i parforhold. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Bjørnholt, M., & Hjemdal, O. K. (2018). Measuring violence, mainstreaming gender: Does adding harm make a difference? *Journal of Gender-Based Violence*, 2(3), 465–479. doi: 10.1332/239868018X15366982109807
- Bjørnholt, M., & Rosten, M. (submitted). Male victims of violence and men's rights struggles: A perfect match? In L. Gottzén, M. Bjørnholt & F. Boonzaier (Eds.), *Men, Masculinities and Intimate Partner Violence*. London/New York: Routledge.
- Blaasvær, N., Nøkleby, H., & Berg, R. C. (2017). *Hva er konsekvensene av delt bosted for barn? En systematisk oversikt (Rapport 2017)*. Lastet ned fra <https://www.fhi.no/publ/2017/hva-er-konsekvensene-av-delt-bosted-for-barn-en-systematisk-oversikt/>
- Blaikie, N. (2000). *Designing social research – The logic of anticipation*. Cambridge: Polity Press.
- Cahill, A. J. (2001). *Rethinking rape*. Ithaca/London: Cornell University Press.
- Cahill, A. J. (2014). Recognition, desire, and unjust sex. *Hypatia*, 29(2), 303–319.
- CEDAW, Committee on the Elimination of Discrimination against Women (2017). *Concluding observations on the ninth periodic report of Norway*. Retrieved from: <https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2018/02/Concluding-observations-fra-CEDAW-komit%C3%A9en-Norges-9.-periodiske-rapport-2017.pdf>
- Collier, R. (in press). Masculinities, law and crime: Socio-legal studies and the “man question”. In L. Gottzén, U. Mellström & T. Shefer (Eds.), *Routledge international handbook of masculinity studies*. London: Routledge.
- Cornell, D. (1995). *The imaginary domain: Abortion, pornography, and sexual harassment*. New York: Routledge, Chapman & Hall.
- Cornell, D. (1998). *At the heart of freedom: Feminism, sex, and equality*. Chichester: Princeton University Press.
- Council of Europe. (2018). *Baseline evaluation report. Denmark*. Hentet fra: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/denmark>
- Dobash, R. P., Dobash, R. E., Wilson, M., & Daly, M. (1992). The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social Problems*, 39(1), 71–91.
- Eriksson, M. (2007). *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fädrens våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin.
- Fineman, M. A. (2017). Vulnerability and inevitable inequality. *Oslo Law Review*, 1(03), 133–149.
- Fineman, M. A. (2010). The vulnerable subject and the responsive state. *Emory Law Journal*, 60(2), 251–276.
- Fineman, M. A. (2008). The vulnerable subject: Anchoring equality in the human condition. *Yale Journal of Law and Feminism*, 20(1), 1–24.
- Fineman, M. (2004). *The autonomy myth. A theory of dependency*. The New Press.
- Fineman, M. A. (1995). Masking dependency: The political role of family rhetoric. *Virginia Law Review*, 81.
- Gadd, D., & Jefferson, T. (2007). *Psychosocial criminology*. London: Sage.
- Garnweidner-Holme, L. M., Lukasse, M., Solheim, M., & Henriksen, L. (2017). Talking about intimate partner violence in multi-cultural antenatal care: A qualitative study of pregnant women's advice for better communication in South-East Norway. *BMC Pregnancy and Childbirth*. doi: <https://doi.org/10.1186/s12884-017-1308-6>
- Gavey, N. (2005). *Just sex. The cultural scaffolding of rape*. Hove, Brighton: Routledge.
- Gilligan, C. (2015). The listening guide method of psychological inquiry. *Qualitative Psychology*, 2(1), 69–77.
- Glantz, M. J., Chamberlain, M. C., Liu, Q., Hsieh, C. C., Edwards, K.R., Van Horn, A., & Recht L. (2009). Gender disparity in the rate of partner abandonment in patients with serious medical illness. *Cancer*, 115(22), 5237–5242.

- Gunnarsson, L. (2018). "Excuse me, but are you raping me now?" Discourse and experience in (the grey areas of) sexual violence. *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 26(1), 4-18.
- Haaland, T., Clausen, S.-E., & Schei, B. (red.) (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge* (Rapport 2005:3). Oslo: NIBR.
- Helsedirektoratet. (2018). *Nasjonal faglig retningslinje for svangerskapsomsorgen – hvordan avdekke vold*. Hentet fra: <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/svangerskapsomsorgen>
- Hester, M., & Radford, L. (1992). Domestic violence and access arrangements for children in Denmark and Britain. *The Journal of Social Welfare & Family Law*, 14(1), 57-70.
- Hjemdal, O. K., & Engnes, K. (2009). *Å spørre om vold ved svangerskapskontroll. Rapport fra fire forskningskommuner* (Rapport 1/2009). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hodgson, G. M. (2006). What are institutions? *Journal of Economic Issues*, 40(1), 1-25.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283-294.
- Johnson, M. P. (2005). Domestic violence: It's not about gender – or is it? *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1126-1130.
- Johnson, M. P. (2010). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Lebanon: Northeastern University Press.
- Johnson, M. P., & Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the National Violence Against Women Survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322-349.
- Jónasdóttir, A. G. (1994). *Why women are oppressed*. Philadelphia: Temple University Press.
- Jónasdóttir, A. G. (2010). What kind of power is 'Love Power'? In A. G. Jónasdóttir, V. Bryson & K. B. Jones (Eds.), *Sexuality, gender and power* (pp. 59-73). London: Routledge.
- Karraker, A., & Latham, K. (2015). In sickness and in health? Physical illness as a risk factor for marital dissolution in later life. *Journal of Health and Social Behavior*, 56(3), 420-435.
- Kelly, J. B., & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476-499.
- Kelly, L. (2012). Standing the test of time? Reflections on the concept of the continuum of sexual violence. In J. Brown & S. Walklate (Eds.), *Handbook on sexual violence*. London: Routledge.
- Kelly, L. (1988). How women define their experiences of violence. In K. Yllo & M. Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 114-132). Thousand Oaks: Sage.
- Kelly, L. (1987). The continuum of sexual violence. In J. Hanmer & M. Maynard (Eds.), *Women, violence and social control* (pp. 46-60). London: Macmillan Press.
- Keskinen, S. (2005). Commitments and contradictions: Linking violence, parenthood and professionalism. In M. Eriksson (Ed.), *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas* (pp. 31-48). Bristol: Policy Press.
- Lapierre, S., & Côté, I. (2014). La typologie de la violence conjugale de Johnson. *L'encadrement Juridique de la Pratique Professionnelle*, 69-79.
- Lassemo, E., & Sandanger, I. (2017). Potentially traumatic events as predictors of disability pension: A 10-year follow-up study in Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*. doi: <https://doi.org/10.1177/1403494817722925>
- Lien, M. I., & Lorentzen, J. (2019). *Men's experiences of violence in intimate relationships*. Cham: Palgrave Macmillan.

- Lilleaas, U-B., & Fivel, P. I. (2011). *Kvinnerns involvering i menns sykdom. Tidsskrift for Kjønnforskning*, 4(35), 310-326.
- Miller, S. (2010). *The moral foundations of social institutions: A philosophical study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Myhill, A. (2017). Measuring domestic violence: Context is everything. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 33-44.
- Nybergh, L., Enander, V., & Krantz, G. (2016). Theoretical considerations on men's experiences of intimate partner violence: An interview-based study. *Journal of Family Violence*, 31(2), 191-202. doi:10.1007/s10896-015-9785-8
- Nylund, A. (2012). Barnefordelingssaker og «familier med høyt konfliktnivå». *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 10(3-4), 215-235.
- Pape, H., & Stefansen, K. (red.) (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: NOVA, NKVTS.
- Radford, L., & Hester, M. (2006). *Mothering through domestic violence*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Rose, N. (1999). *Inventing our selves: Psychology, power and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skjørten, K. (2004). Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2 (3-4), 150-171.
- Skjørten, K. (2016). Normer i endring. Barns rettigheter og domstolspraksis i foreldretvister med påstander om vold. I R. Førde, M. Kjelland & U. Stridbeck (red.), *Cand.mag., cand.med., cand.jur., cand.alt. Festskrift til Aslak Syse (s. 421-434)*. Oslo: Gyldendal Juridisk.
- Smart, C. (1995). *Law, crime and sexuality: Essays in feminism*. London: Sage.
- Stark, E. (2007). *Coercive control: How men entrap women in personal life*. New York: Oxford University Press.
- Stark, E. (2009). Rethinking coercive control. *Violence Against Women*, 15(12), 1509-25.
- Stark, E. (2010). Do violent acts equal abuse? Resolving the gender parity/asymmetry dilemma. *Sex Roles*, 62(3-4), 201-211.
- Stefansen, K., Smette, I., & Bossy, D. (2014). Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket befoeling. *Tidsskrift for Kjønnforskning*, (01), 3-19.
- Straus, M., Gelles, R., & Steinmetz, S. K. (1980). *Behind closed doors: A survey of family violence in America*. New York: Taylor & Francis.
- Sørensen, B. W. (2013). Voldens kontinuum og kvinders voldserfaringer. *Sosiologi i dag*, 43(4).
- Tavory, I., & Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: Theorizing qualitative research*. Chicago, Ill: University of Chicago Press.
- Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Rapport 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Torvik, E. (2019). *Sakkyndigvurderinger i foreldretvistsaker. Forståelser av omsorg, foreldreskap og utviklingsbetingelser* (Hovedoppgave i psykologi). Universitetet i Oslo, Oslo.
- Walby, S., Olive, P., Towers, J., Francis, B., Strid, S., Krizsan, A., ... Armstrong, J. (2015). *Stopping rape: Towards a comprehensive policy*. Bristol: Policy Press.
- Walby, S., & Towers, J. (2017). Measuring violence to end violence: Mainstreaming gender. *Journal of Gender-Based Violence*, 1(1), 11-31.
- Walby, S., & Towers, J. (2018). Untangling the concept of coercive control: Theorizing domestic violent crime. *Criminology & Criminal Justice*, 18(1), 7-28.

- Øverlien, C., Hauge, M. I., & Schultz, J. H. (red.) (2016). *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øverlien, C., & Holt, S. (2017). Including children and adolescents in domestic violence research: When myths and misconceptions compromise participation. In S. Holt, C. Øverlien & J. Devaney (Eds.), *Responding to domestic violence – Emerging challenges for policy, practice and research in Europe*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Øverlien, C., Jacobsen, M., & Evang, A. (2009). *Barns erfaringer fra livet på krisesenter. En landsomfattende studie om flukten, oppholdet og forestillinger om fremtiden* (Rapport 2/2009). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Opplever kvinner og menn like mye vold i parforholdet? Er vold i parforholdet et uttrykk for manglende likestilling? Og hva er sammenhengen mellom vold i parforholdet og maktfordelingen mellom kjønnene i samfunnet for øvrig?

Studien «*Vold i parforhold – kjønn, likestilling og makt*» finner at kvinner er langt mer utsatt for grov, seksuell og gjentatt vold i parforhold. Kvinner frykter i større grad å bli skadet eller drept enn menn utsatt for samme type handling. Når det gjelder mild partnervold, er kvinner og menn like utsatt. Den kvalitative delen av studien diskuterer hvordan vold i parforhold bør defineres.

Seksuell vold, og vold i svangerskapet, er en viktig del av kvinners voldsutsatthet i parforhold. Den seksuelle volden dekker et bredt spekter av voldsformer, fra det som kan anses som milde former og seksuell trakassering, til voldtekt. Under graviditet og barseltid er kvinner er særlig sårbare for vold, og fødsel kan være traumatisk for kvinner som har opplevd seksuelle overgrep. Den seksuelle og reproduktive volden flyter over i hverandre.

Voldsutsatte mødre har en særlig utsatt posisjon. For en del blir foreldresamarbeidet etter samlivsbrudd en arena for fortsatt vold og kontroll. Studien viser at noen mødre får god hjelp av hjelpeinstanser, mens andre opplever møtet med hjelpeapparatet som nok en belastning.

Kjønnsperspektivet er sentralt for å forstå partnervold fordi det er store kjønnsforskjeller i utsatthet. I tillegg har kvinner og menn ulik tilgang på ressurser som igjen får betydning for muligheten til å bryte ut av relasjonen. Kjønnsperspektiv får frem dominerende mønstre, men utelukker ikke at voldsutsatte menn kan ha både tilsvarende og særegne utfordringer.

Rapporter kan lastes ned fra www.nkvts.no

ISBN 978-82-8122-145-1 (Trykk)

ISBN 978-82-8122-146-8 (PDF)

ISSN 0809-9103

Rapport nr. 2 2019

NKVTS.NO